

**AGGRESSIIVISEN LAPSEN KOHTAAMINEN
VARHAISKASVATUKSESSA
TOIMINNALLISTEN MENETELMIEN AVULLA**

LAB-AMMATTIKORKEAKOULU
Sosionomi (AMK)
Sosiaalipedagoginen varhaiskasvatus
Kevät 2020
Aini Hartikainen

Tiivistelmä

Tekijä(t) Hartikainen, Aini	Julkaisun laji Opinnäytetyö, AMK Sivumäärä 78	Valmistumisaika Kevät 2020
Työn nimi Aggressiivisen lapsen kohtaaminen varhaiskasvatuksessa toiminnallisten menetelmien avulla		
Tutkinto Sosionomi (AMK)		
Tiivistelmä <p>Opinnäytetyön aiheena oli Aggressiivisen lapsen kohtaaminen varhaiskasvatuksessa toiminnallisten menetelmien avulla. Toiminnallisen opinnäytetyön aihe nousi esiin työelämän tarpeista ja oman kokemuksen kautta loukkaannuttuani työssäni varhaiskasvatuksen parissa aggressiivisesti käyttäytyneen lapsen toimesta. Opinnäytetyön aiheen ideointivaiheessa työelämän yhteistyökumppanin päiväkotijohdattaja kiinnostui valitusta teemasta, jolloin päädyttiin tekemään opinnäytetyön toiminnallinen tuotos Pilke Hyppyrin käyttöön.</p> <p>Opinnäytetyön tavoitteena on tarjota varhaiskasvatuksen parissa työskenteleville ammattilaisille toiminnallinen väline, jonka avulla olisi mahdollista puuttua lapsen aggressiiviseen käyttäytymiseen ennaltaehkäisevästi, tuoda tunnetaitoja ja kaikkien tunteiden tärkeyttä tutuksi sekä vahvistaa lasten kehittymistä ja oppimista toiminnan ja dialogisuuden kautta.</p> <p>Tämän lisäksi tavoitteena oli tuottaa tietoa varhaiskasvatuksen työntekijöille, jotta aggressiiviseen käytökseen olisi entistä matalampi kynnyksen puuttua ja työntekijätkin kokisivat paremmin tulleensa kuulluksi aiheen tiimoilta. Tähän tarkoitukseen syntyi oman idean ja Pilke Hyppyrissä teetetyn kyselyn avulla toiminnallisena tuotoksena aggressiivisyyden kokonaisuus, joka sisältää tunnekortit, kortteihin sopivat kolme menetelmää käyttäväksi arjen pedagogiikassa sekä lisäksi aikuisen oppaan varhaiskasvatuksen työntekijöiden käyttöön.</p> <p>Opinnäytetyön kirjallisen osan ja siihen kuuluvan toiminnallisen tuotoksen tarkoitus on tuoda tärkeä ja osaltaan myös vaikea aihe näkyväksi. Pienten lasten aggressiivisuus on todellinen ja lisääntyvä ongelma (Kaukonen 2013; Ahonen 2018; Ali-Hokka 2020).</p>		
Asiasanat varhaiskasvatus, lapsen aggressiivinen käytös, toiminnalliset menetelmät		

Abstract

Author(s) Hartikainen, Aini	Type of publication Bachelor's thesis	Published Spring 2020
	Number of pages 78	
Title of publication How to confront an aggressive child with functional methods in early childhood education		
Name of Degree Bachelor of Social Services		
Abstract <p>The subject of this thesis is the encounter of an aggressive child in early childhood education with functional methods. The topic of this functional thesis emerged from the needs of working life and through own experience, after being injured in my work by an aggressively behaved child in early childhood education. While brainstorming the topic of this thesis, the leader of the working partner Pilke Hyppyri kindergarten was interested in the theme, and through that, it was decided to make a functional output of this thesis for Pilke Hyppyri to use.</p> <p>The aim of this thesis is to provide early childhood education professionals with a functional tool to address the child's aggressive behavior in a preventive manner, familiarize them with the importance of all emotions, and enhance children's development and learning through action and dialogue. In addition, my goal was to provide information for early childhood education workers, so that the threshold for aggressive behavior is lowered and employees also feel that they are heard about the subject.</p> <p>Through my own idea and with the help from a survey made for Pilke Hyppyri, an operational output of an aggression education package was created which includes emotional cards, three methods to use those cards in everyday pedagogy, and an instruction and information book for early childhood education workers.</p> <p>The purpose of the written part of this thesis and its functional output is to make an important and difficult topic visible. The aggression of young children is a real and growing problem (Kaukonen 2013; Ahonen 2018; Ali-Hokka 2020).</p>		
Keywords early childhood education, child's aggressive behaviour, functional tool		

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	1
2	KEHITTÄMISHANKKEEN LÄHTÖKOHDAT	3
2.1	Opinnäytetyön tarkoitus	3
2.2	Opinnäytetyön tavoite	4
2.3	Hankkeen tarve ja merkitys.....	4
2.4	Vuorovaikutus- ja tunnetaidot varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa	5
3	LAPSEN AGGRESSIO JA SEN KOHTAAMINEN VARHAISKASVATUKSESSA	7
3.1	Tunteiden tehtävät	7
3.2	Aggressiivinen käytös ja aggressio tunteena	7
3.3	Syitä lapsen aggressiiviselle käytökselle.....	9
3.4	ACE -tutkimukset ja traumainformoitu työote	11
3.5	Aggressiokasvatus ja hankalien tunteiden kohtaaminen	13
3.6	Aggression portaat.....	14
3.7	Aggressiivinen lapsi varhaiskasvatuksessa.....	14
3.8	Keinoja aggressiivisen lapsen kohtaamiseen varhaiskasvatuksessa	15
4	LAPSEN TUNNETAITOJEN KEHITYS JA TUKEMINEN	20
4.1	Lapsen tunnetaitojen kehitys	20
4.2	Aikuisen rooli lapsen tunne-elämän kehityksessä	20
4.3	Tunnetaidot varhaiskasvatuksessa	20
4.4	Tunnetaitokasvatusta tukevat toiminnalliset menetelmät varhaiskasvatuksessa	21
5	KEHITTÄMISHANKKEEN PROSESSI.....	23
5.1	Toimeksiantajan esittely.....	23
5.2	Kehittämismenetelmät	23
5.3	Tuotoksen lähtökohta	26
5.4	Kyselyn analysointi ja tulokset	27
5.5	Projektin aikataulu	33
5.6	Opinnäytetyönä syntynyt tuotos	34
5.7	Tuotoksen arviointi.....	37
6	POHDINTA	43
7	JOHTOPÄÄTÖKSET JA JATKOTUTKIMUS- SEKÄ KEHITTÄMISAIHEET	46
8	YHTEENVETO	47
	LÄHTEET	48
	LIITTEET	54

1 JOHDANTO

Opinnäytetyöni aiheeksi valitsin tunteiden ja etenkin aggressiotunteen tutkimisen sekä toiminnallisen menetelmän luomisen ennaltaehkäisevään aggressiokasvatukseen varhaiskasvatuksen pariin. Opinnäytetyöni kirjallisessa osiossa käydään läpi muun muassa tunteiden tehtäviä, aggressiota tunteena, lapsen aggressiivisten tunteiden kohtaamista varhaiskasvatuksessa, aikuisen roolia lapsen tunne-elämän kehityksessä ja lisäksi esittelen toiminnallisen kehittämishankkeeni, jonka loin Pilke päiväkotia Hyppyrille Lahteen.

Otsikoinnissa ja tekstien järjestyksessä noudatin sellaista linjaa, että käsittelin esimerkiksi aggressiota ensin ja sen jälkeen etenin opinnäytetyössäni kohti tunnetaitojen käsittelyä. Valitsin tällaisen järjestyksen siksi, että mielestäni lukijan on tärkeää tutustua ensin aggressioon tunteena, jotta hän voi saada sen kautta enemmän irti lapsen tunnetaitojen kehittymisestä ja esimerkiksi aikuisen roolista tunnetaitokasvatuksessa. Tällöin lukija kykenee tekstin edetessä myös mahdollisesti refleктоimaan ja pohtimaan paremmin aggressiota tunteena sekä sitä, miten kenties itse toimisi aggressiotilanteessa kaiken tiedon varjossa.

Kun puhutaan tunnetaidoista, tarkoitamme sillä sitä, miten kykenemme toimimaan erilaisien tunteiden kanssa. Tunnetaitojen avulla tutkitaan sitä, miten tunnistamme tunteita itsessämme ja toisissa sekä kuinka säätelemme tunteitamme joustavasti ja ilmaisemme niitä. (Kapman, Solantausta, Ojala & Santalahti 2015, 225.) Tunnetaidot ovat suoraan yhteydessä sosiaalisiin taitoihimme, koska ne ohjaavat esimerkiksi käyttäytymistämme (Peltonen & Kullberg-Piilola 2005, 12–13). Hyväksyttäväksi mielletty sosiaalinen käyttäytyminen edellyttää muun muassa kykyä nimetä tunteitaan sekä taitoa sovittaa ja säädellä tunteitaan. Olennaista on myös kyky säädellä toimintaansa tilanteisiin sopivalla tavalla. On tutkittu, että lasten ihmissuhdekyvyt ja tunnetaidot ovat pohjana hänen mielenterveydelleen, hyvinvoinnilleen ja esimerkiksi kyvyilleen oppia uusia asioita. (Kapman ym. 2015, 224-226.)

Mitä luontevammin lapsi kykenee hallitsemaan tunteitaan, sitä varmemmin hänet otetaan toisten lasten osalta osaksi ryhmää ja leikkejä. Leikillä on valtava merkitys lapsen tunnetaitojen kehittämisessä. Leikin sekä vuorovaikutuksen avulla lapsi muodostaa kehityksensä osalta tärkeitä kaverisuhteita. Lapsen kehityksen ja oppimisen kannalta vertaissuhteiden ja leikin merkitys on suuri. Leikin ja vertaissuhteiden kautta lapsi muun muassa oppii tärkeitä taitoja, kuten yhteistyötä, tavaroiden jakamista, toisten ihmisten huomioimista, toisen ihmisen asemaan asettumista sekä omien tarpeidensa sovittamista toisten tarpeisiin. (Pulkkinen 2002, 112; Lyytinen & Lyytinen 2006, 54–56; Marjanen 2013, 60-61; Aro 2014,11; Jääskinen 2017, 35.)

Lapsen kehitykseen liittyvät olennaisesti myös haastavat ja hankalat tunteet, jotka on kulttuurissamme pääsääntöisesti opetettu sietämään esimerkiksi laskemalla kymmeneen. Tuttujen keinojen lisäksi on tärkeää huomata myös se, että tarvitsemme monitahoisempaa aggressiokasvatusta ja tunteiden käsittelyä. (Cacciatore 2008, 6.) Kiinnostuin itse aiheesta omakohtaisen kokemuksen kautta jäätyäni pitkälle sairauslomalle aggressiivisesti käyttäytyvän lapsen pahoinpideltyä käteni ja tämän kautta perehdyttyäni Raisa Cacciatoren Aggression portaat -aineistoon ja Kiukkukirjaan (2008). Työssäni varhaiskasvatuksen parissa olen monen kollegani tavoin todella usein miettinyt sitä, miten voin kohdata lapsen aggression. Myös monet vanhemmat painivat saman ongelman parissa usein kehtaamatta puhua siitä kenellekään.

Aihe on tietynlainen tabu, mutta viime aikoina päässyt esille myös niin sanotussa arkisessa mediassa ja tullut näin aiheena lähemmäs sellaisiakin lukijoita, jotka eivät aiheesta lue esimerkiksi ammattilehdistä (Kaukonen 2015; Särkkä 2015; Ahonen 2018; Yle 2020). Koenkin pienten lasten aggressiivisuuden olevan aiheena erittäin ajankohtainen. Lisäksi koen, että tietoa ja menetelmiä kohdata aggressiivinen lapsi varhaiskasvatuksessa ei vielä ole tarpeeksi. Aikuisen keinottomuus on suuri kuormitustekijä tällaisissa tilanteissa (Fontel 2020). Myös viesti kentältä on selkeä: työntekijät eivät usein tiedä, mitä tällaisessa tilanteessa pitäisi tehdä ja kuinka aggressiivisen lapsen voisi rauhoittaa, tilanteita ennalta ehkäistä sekä luoda näin osaltaan turvallisemman kasvuympäristön ja parempaa työturvallisuutta.

Oman opinnäytetyöni toiminnallisena tuotoksena loin varhaiskasvatuksen kasvattajien käyttöön aggressiokasvatuspakkauksen ja valitsin siihen metodeja, joissa on ennaltaehkäisevä ja toiminnallinen ote lapsen aggression mahdollisimman aikaiseen kohtaamiseen. Tämän lisäksi tuotin varhaiskasvatuksen ammattilaisille aggressiokasvatuspakkauksen ohjeoppaan, jossa on esitelty aggressiokasvatuspaketin varten valitut menetelmät sekä esimerkiksi kirja-, ohjelma- ja tunnekorttisuosituksia aggressiokasvatuksen tueksi. Lisäksi oppaaseen on kirjattu ylös nopeita arjen niksejä aggressiotilanteiden purkuun.

2 KEHITTÄMISHANKKEEN LÄHTÖKOHDAT

2.1 Opinnäytetyön tarkoitus

Opinnäytetyöni kirjallisen osan ja siihen kuuluvan toiminnallisen tuotoksen tarkoitus on tuoda tärkeä ja osaltaan myös vaikea aihe näkyväksi. Pienten lasten aggressiivisuus on todellinen ja lisääntyvä ongelma (Kaukonen 2013; Ahonen 2018; Ali-Hokka 2020). Tarkoituksena on osaltaan myös lisätä tietoisuutta aiheesta, jolloin tabu on mahdollista rikkoa ja tämän kautta on mahdollista madaltaa kynnystä puhua asiasta. Omassa työssäni varhaiskasvatuksen parissa sain itsekin todeta, että moni työntekijä ei kehtaa kertoa kokemuksistaan sen pelossa, että häntä pidetään sen perusteella kenties vähemmän päteväenä työhönsä. Suhtautuminen siihen, että pieni lapsi pahoinpitelee aikuista, on usein vähättelevää. Myös johtajien suhtautuminen voi toisinaan olla samansuuntaista. (Garbus 2018; Yle 2020.) Tällöin asiaan voi olla vaikeaa puuttua.

Loukkaannuttuani itse työssäni varhaiskasvatuksessa lapsen fyysisen aggressiivisuuden kautta sain myös itse huomata sen, miten paljon tällaisia tilanteita vähätellään. Suurin osa ihmisistä työympäristöni ulkopuolelta suorastaan nauroi sille, että kuinka muka lapsi on voinut pahoinpidellä minut yli vuoden kestäväälle sairauslomalle. Vakuutusyhtiön näkemys oli sama: lapsi ei kykene vahingoittamaan aikuista. Jos yleinen suhtautuminen on tämä, niin en lainkaan ihmettele miksi moni jopa päivittäin fyysistä väkivaltaa työssään kohtaava varhaiskasvatusalan ammattilainen ei mielellään puhu aiheesta. Asenteen ollessa ulkopuolelta se, että pieni lapsi ei voi satuttaa, jäävät monet tilanteet näkemättä ja käsittelemättä. Tästä seuraa pahimmillaan aikuisten uupumista ja lapsen väkivallan merkittävää pahenemista. (Long 2015, 33; Garbus 2018.)

Suurimpana tarkoituksena opinnäytetyölleni näen kuitenkin sen, että tahdon omalta osaltani yrittää luoda ja toteuttaa ennaltaehkäisevän toiminnallisen tavan kohdata lapsen fyysistä aggressiivisuutta. Koen, että kohtaamalla ja puuttumalla asioihin mahdollisimman ajoissa lapselle ominaisella tavalla, eli leikin ja oppimisen varjolla, on meidän mahdollista saavuttaa parempaa turvallisuuden tunnetta niin aggressiivisesti oireilevalle lapselle, kuin hänen kanssaan varhaiskasvatuksen parissa työskenteleville aikuisillekin.

Keltikangas-Järvisen (2010, 66.) mukaan jo niinkin varhain kuin 8-vuoden iässä lapsen aggressiivinen käytös voi johtaa sen esiintymiseen myös aikuisiällä (Keltikangas-Järvisen 2010, 66). Myös Suomalais-Amerikkalaisen tutkimuksen mukaan lapsuuden aggressiivisellä käytöksellä on nähtävissä yhteys aggressiivisen käytöksen siirtymisestä myös aikuisuuteen ja esimerkiksi myöhemmin henkilön ajautumisessa rikollisuuden pariin. (Kokko, Pulkkinen, Huesmann, Dubow & Boxer 2009, 11.) Siksi onkin todella tärkeä tunnistaa ja

puuttua lapsen aggressiiviseen käytökseen mahdollisimman aikaisessa vaiheessa, jotta aggressiivinen käytös ei aiheuttaisi lapselle tulevaisuudessa ongelmia esimerkiksi ajattelun koulunkäyntiä tai aikuisuutta. Aikaisen ja täsmällisen tuen katsotaan myös ehkäisevän aggressiivisen käyttäytymisen pahentumista. (Keltikangas-Järvinen 2010, 66.)

2.2 Opinnäytetyön tavoite

Opinnäytetyöni tavoitteena on luoda ja kehittää toiminnallinen ja osallistava menetelmä aggressiivisesti käyttäytyvän lapsen kohtaamiseen, tunnetaitojen kehittämiseen ja arjen sujuvampaan hallintaan varhaiskasvatuksessa. Tämän lisäksi tavoitteena on tuottaa toiminnallisen menetelmän tueksi opas, josta varhaiskasvatuksen työntekijä voi löytää tietoa toiminnallisen menetelmän käytöstä, aihealueen kirjallisuudesta, nettisivuista ja muista olemassa olevista toiminnallisista menetelmistä aggressiokasvatuksen tueksi.

Tavoitteenani on tarjota toiminnallinen väline, jonka avulla olisi mahdollista puuttua lapsen aggressiiviseen käyttäytymiseen mielellään jo ennaltaehkäisevästi, tuoden tunnetaitoja ja kaikkien tunteiden tärkeyttä tutuksi, sekä vahvistaa lasten kehittymistä ja oppimista toiminnan ja dialogisuuden kautta. Tämän lisäksi tavoitteenani on tuoda helposti lähestyttävää tietoa varhaiskasvatuksen työntekijöille, jotta aggressiiviseen käytökseen olisi entistä matalampi kynnyksen puuttua ja työntekijätkin kokisivat paremmin tullessa kuulluksi aiheen tiimoilta.

2.3 Hankkeen tarve ja merkitys

Koen hankkeen olevan tarpeellinen siksi, että sen avulla pyritään osaltaan vastaamaan varhaiskasvatuksen maailmassa pinnalla olevaan aiheeseen, eli pienten lasten aggressiivisuuteen. Aihe on mielestäni erittäin ajankohtainen, sen oltua viime aikoina kiitettävästi esillä eri medioissa (mm. Kaukonen 2015; Särkkä 2015; Ahonen 2018; Yle 2020.) Myös oma kokemukseni varhaiskasvatuksen kentältä on sama; pienten lasten aggressiiviseen käytökseen pitäisi pystyä entistä tehokkaammin puuttumaan jo varhaisessa vaiheessa ja mieluiten ennaltaehkäisevästi.

Hankkeella on minulle myös henkilökohtainen merkitys, sillä olen itse edelleenkin poissa työelämästä vuonna 2018 tapahtuneen lapsen aggressiokohtauksen seurauksena sattuneen vakavan käsivamman takia. Kokemukseni kentältä on se, että myös työntekijät kokevat usein, ettei heillä ole tarpeeksi keinoja kohdata aggressiivista lasta varsinkaan ennaltaehkäisevästi.

Jos aikuinen joutuu työssään siihen tilanteeseen, että hän pelkää lasta, hänellä ei enää ole keinoja kohtaamiseen ja tällöin myös lapsi huomaa hallitsevansa tilannetta (Lattu

2020). Siksi tarvitaankin parempaa koulutusta, sekä keinoja puuttua ongelman ytimiin kuten liian suurin ryhmäkokoihin, ihmisten vaihtuvuuteen, työntekijöiden keinottomuuteen ja liian vähäiseen erityiseen tukeen. Yhdellä toiminnallisella tunnekasvatuspaketilla emme tietenkään kykene ratkaisemaan isompia rakenteellisia ongelmia, mutta hyvin ja järjestelmällisesti käytettynä esimerkiksi luomani Ärri-peikon äkäpussi voi tuoda helpotusta päiväkodin arjen sujumiseen.

Myös työntekijöiden työturvallisuus on aspekti, joka huolettaa minua henkilökohtaisella tasolla. Sama aihetta käsittelee myös esimerkiksi A-studion jakso: Miksi pieni lapsi käyttäytyy väkivaltaisesti (Yle 2020). Tällä toiminnallisella opinnäytetyöllä pyritäänkin omalta osaltaan vastaamaan esimerkiksi työntekijöiden keinottomuuteen tarjoamalla heille konkreettisia välineitä aggressiokasvatuksen ja tunnetaitojen tueksi.

2.4 Vuorovaikutus- ja tunnetaidot varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet (2018) pohjautuu oppimiskäsitykseen, jonka mukaan lapset kehittyvät, kasvavat ja oppivat vuorovaikutuksessa ympärillään vaikuttavien ihmisten sekä kasvuympäristönsä kanssa. Uteliaisuus on lapsilla synnynnäinen olemus, ja lapset haluavatkin mielellään oppia uutta. Lapsen oppiminen on erittäin kokonaisvaltaista, ja sitä tapahtuu jatkuvasti ja kaikkialla. Oppimisessa yhdistyvät tunteet, aistihavainnot, tiedot, taidot, toiminta, kehollisuus, ajattelu ja kieli. Lapset oppiva tutkien, ihmetellen, leikkien, liikkuen, erilaisia tehtäviä tehden, itseilmaisun kautta sekä esimerkiksi taidemenetelmiä hyödyntäen. Varhaiskasvatuksessa oppimisen perustana ovatkin erityisesti lasten omat kokemukset sekä heidän omat mielenkiinnon kohteensa. (Opetushallitus 2019, 22-23.)

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden (2018) mukaan on tärkeää, että uusilla opittavilla asioilla on yhteys lasten kokemusmaailmaan sekä esimerkiksi heidän kehittyviin valmiuksiinsa. Lapset oppivat parhaiten kokiessaan olonsa turvatuksi. Positiiviset vuorovaikutussuhteet ja tunneilmastot vaikuttavat myönteisesti myös lapsen oppimiseen. Tunne ryhmään kuulumisesta on lapsen oppimisen ja osallisuuden kannalta erittäin oleellista. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden (2018) mukaan jokaisen lapsen tulisi saada tuntea iloa omaa toimintaansa kohtaan sekä tuntea onnistuneensa. (Opetushallitus 2019, 23-24.)

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden (2018) mukaan eräs merkityksellisimmistä oppimisen muodoista lapselle on leikki. Leikkiessään lapsella on mahdollisuus käyttää mielikuvitustaan ja kokeilla luovasti omia ideoitaan. Varhaiskasvatuksen parissa työskentelevän aikuisen ja hänen ryhmänsä lasten välinen sekä lasten keskinäinen vuorovaikutus

toimivat pohjana ja perustana lapsen ajattelulle ja esimerkiksi kielelliselle kehitykselle. Vuorovaikutuksen laatu vaikuttaa oleellisesti myös lasten leikkitaitojen kehittymiseen. Leikkiminen on lapselle ominainen tapa myös havainnoida ja oppia yhteisönsä sääntöjä sekä yleisiä tapoja toimia ryhmässä tai yhteisössä. Ryhmämuotoisesti leikkiessään lapsi oppii luontevalla tavalla säätelemään tunnetilojaan sekä ottamaan huomioon myös toisten ihmisten näkemyksiä ja tunnetiloja. Leikin avulla lapselle muodostuu tärkeää tunnetta yhteisöllisyydestä, joka osaltaan kasvattaa myös lapsen myönteistä näkemystä tunteistaan. Kun lasta tuetaan ja ohjataan tarpeeksi sekä autetaan häntä itsehillinnässä ja tunteiden ilmaisussa, on hänen tunnetaitojensa mahdollista kehittyä vahvemmiksi. Vuorovaikutustaidoilla yleisesti sekä lapsen kyvykkyydellä ilmaista omia erilaisia tuntemuksiaan sekä taidolla ymmärtää muita, on valtava merkitys lapsen identiteetin kehittämisessä ja hyvinvoinnin kokemisessa. (Opetushallitus 2019, 24-25.)

Varhaiskasvatussuunnitelman (2018) mukaan lapsia pyritään varhaiskasvatuksen parissa ohjaamaan kohti ystävällisyyttä ja muiden huomioimista. Tämän lisäksi heidän kanssaan on tärkeää harjoitella esimerkiksi toisen asemaan asettumista, asioiden tarkastelua eri näkökulmista sekä ratkaisemaan ristiriitoja mahdollisimman rakentavasti. Nämä vahvistava kokonaisuutena lasten sosiaalisia taitoja. (Opetushallitus 2019, 25.)

3 LAPSEN AGGRESSIO JA SEN KOHTAAMINEN VARHAISKASVATUKSESSA

3.1 Tunteiden tehtävät

Eräs tunteiden tärkeimmistä tehtävistä on kertoa, mitä tarvitsemme voidaksemme hyvin. Tunteet ovat läsnä myös silloin, kun teemme esimerkiksi päätöksiä tai ratkaisemme ongelmia. Kaikenlaiset tunteet ovat sallittuja, eikä ole väärin tuntea hyvin erilaisia tunteita. Tunteitaan ei kannata kätkeä, sillä pahimmillaan ne voivat patoutua sisälle, viedä energiaa ja sitä kautta tuottaa pahoinvointia. Perustunteet, kuten ilo, viha, suru, rakkaus, pelko, inho ja hämmästyminen, ovat eri kulttuureille yhteisiä. Perustunteita myös ilmaistaan eri kulttuureissa samantyyppisillä ilmeillä ja eleillä. Erilaiset tunteet antavat meille myös tärkeää tietoa ympäröivästä maailmasta ja siitä, mitä maailmassa tapahtuu. (Nuorten mielenterveystalo 2020.)

Tunnetaidoilla taas tarkoitetaan esimerkiksi kykyä tunnistaa ja sanoittaa tunteita, sekä taitoa ilmaista tunteitaan. Kyky tunnistaa, ilmaista ja sanoittaa tunteita, ovat yksi merkittävimmistä mielenterveystaidoista, ja ne vaikuttavat suuresti esimerkiksi omaan hyvinvointiin ja vuorovaikutukseen muiden ihmisten kanssa. Itseään ja toimintaansa voi oppia ymmärtämään paremmin, jos omia tunteitaan uskalletaan kohdata ja kuunnella paremmin. Tunteiden tunnistamisen kautta ihmisen on helpompi yrittää ymmärtää muun muassa omaa itseään. Lisäksi tunteiden tunnistamisen avulla on myös helpompi yrittää ymmärtää toisten ihmisten tunteita, eli kokea empatiaa. (Nuorten mielenterveystalo 2020.)

Tunteet voi oppia vain tuntemalla niitä. Kaikenlaiset tunteet kuuluvat ihmisenä olemiseen, eikä ole olemassa oikeita tai väriä tunteita. Lapsi, joka kokee voivansa tuntea kaikenlaisia tunteita, oppii myös kasvaessaan hyväksymään erilaisia tunteita. Tunteiden säätelyn oppimiseen lapsi tarvitsee hyvää ja turvalliseksi tuntemaansa vuorovaikutusta. Varsinkin leikillä on iso rooli lapsen tunteiden säätelyssä. Leikin avulla lapsi kykenee helpommin käsittelemään vaikeita tunteita. Esimerkiksi empatiakyvyn kehittyessä lapsi pystyy oppimaan miltä joku asia tuntuu toisen ihmisen näkökulmasta. (Haapsalo & Kirkkopelto 2013, 1.)

3.2 Aggressiivinen käytös ja aggressio tunteena

Aggressiivisella käyttäytymisellä tarkoitetaan kaikkea sellaista käytöstä, jonka tavoitteena on muiden vahingoittaminen. Kuitenkaan kaikki aggressiivinen käytös ei ole väkivaltaa, vaan aggressiivinen käytös voidaan jakaa suoraan ja epäsuoraan aggressiiviseen käytökseen. Epäsuoraa aggressiivista käytöstä voi olla esimerkiksi ryhmän ulkopuolelle

sulkeminen tai juorujen levittäminen. Suoraa aggressiivista käytöstä taas voi olla esimerkiksi fyysinen väkivalta, mutta myös sanallinen, kuten uhkailu tai haukkuminen. (Kaltiala-Heino & Nurmi (toim.) 2013, 72.)

Omien vihaisten ja aggressiivisten tunteiden takana saattaa vaikuttaa myös joku muu tunne, kuten turvattomuus, toivottomuus, pelko, tai häpeä (Puustjärvi & Repokari 2017; Nuorten mielenterveystalo 2020). Aggressio on synnynnäinen tapa reagoida ympäristön ärsykkeisiin. Aggressio saa aikaan esimerkiksi vihan tunteen, halun pitää puoliaan ja paeta. Aggressio tunteena on aivan eri asia kuin fyysisesti aggressiivinen käytös. Erittäin rajuakin väkivaltaa voi ilmetä ilman, että siihen liittyy varsinaista voimakasta aggression-tunnetta. Tällaisessa tilanteessa henkilö voi käyttää väkivaltaa laskelmoivasti ja suunnitelmallisesti tavoitellessaan omaa etuaan. (Cacciatore 2008, 8-9.)

Aggressio on myös tarpeellista, koska se auttaa meitä puolustamaan itseämme. Aggressio on hyvin alkukantainen voima, jonka avulla pyritään muuttamaan asioita. Aggressio liittyy myös itsetunnon kehitykseen, koska se sysää ihmistä yrittämään asioita, jotka voivat olla hänelle normaalisti haasteellisia ja hankalia. Ihmisen itsetunto vahvistuu, kun hän yrittää jotain itselleen epätyypillistä tai vaikeaa ja onnistuu siinä. Ihmisten väliseen keskinäiseen aggressioon taas liittyy usein oma asema yhteisössä. Evoluutiobiologian kautta on tiedossa esimerkiksi se, että monilla eläinlajeilla on tapana järjestäytyä eräänlaiseen nokkimisjärjestykseen. Myös ihmiset vertaavat suoriutumista keskenään, jolloin toiset päätyvät ryhmässä arvostetumpaan asemaan kuin toiset. (Koskinen & Riihonen 2020, 12-14.)

Aggressiivisuus on tehokas käyttäytymiskeino. Se on hyvin alkukantainen käytösmalli meillä ihmisillä ja esimerkiksi selviytymisen ja eloonjäämisen kannalta erittäin tehokas ja toisinaan tarpeellinenkin keino. Tämä ei kuitenkaan millään muotoa tarkoita sitä, että aggressiivisuus olisi hyväksytty toimintamalli. (Keltikangas-Järvinen, 2010, 65.) Aggressiivisuus koetaan yleensä asiana, joka ei ole yhteiskunnassamme moraalisesti millään tavalla hyväksyttävää. Aggressiivisen käytöksen koetaan tuottavan muille ihmisille erityistä harmia ja se pyritäänkin yleisesti yhteiskunnassamme korvaamaan rakentavalla käytöksellä. (Keltikangas-Järvinen, 2010, 71.)

Aggressiivinen käytös on itseään vahvistavaa toimintaa, ja koska lapsi usein mieltää sen tehokkaana tapana toimia, on se samalla myös suhteellisen pysyvä ominaisuus lapsella. Kun lapsi kerran onnistuu pääsemään haluamaansa päämäärään aggression ja vihan avulla, turvautuu hän tähän keinoon esimerkiksi ristiriitatilanteissa helpommin jatkossakin. (Keltikangas-Järvinen, 2010, 65-66.) Varsinaista fyysistä aggressiivisuutta pienillä lapsilla alkaa esiintyä toisen ikävuoden aikana. Tällöin aggressiivisuus ilmenee yleensä esimerkiksi toisten lasten lyömisenä. Leikki-ikäisinä valtaosa lapsista oppii kuitenkin eroon

fyysisesti aggressiivisesta käytöksestä, ja tällöin tilalle tulee usein kielellinen aggressiivisuus. Fyysisen aggressiivisuuden on todettu olevan hyvin usein yhteydessä kielellisen kehityksen viivästymiseen. (Pulkkinen, 2002, 64.)

3.3 Syitä lapsen aggressiiviselle käytökselle

Tavallisimpia lapsen aggressiiviseen oireiluun vaikuttavia tekijöitä ovat itsesääteilykyvyn ongelmat, voimakas temperamentti ja neuropsykiatriset erityispiirteet. (Koskinen & Riihonen 2020, 113). Lapsi, joka käyttäytyy aggressiivisesti, voi usein huonosti. Tällöin lapsi kokee itse itsensä ongelmana ja saattaa aggressiivisesti käyttäytyessään aiheuttaa pelkoa, turvattomuutta ja jopa vahinkoa ympäristössään. Lapsen omassa kasvuympäristössä, esimerkiksi päiväkodissa, muut lapset usein myös huvikseen ärsyttävät sitä yksilöä, jonka tiedetään hermostuvan muita helpommin tai reagoivan muita rajummin. Lapsi saattaa myös saada tietynlaista ihailua osakseen käyttäytyessään väkivaltaisesti. Tällöin aggressiivisen lapsen voi olla hyvin vaikeaa myöhemmin muuttaa opittuja toimintamallejaan. (Cacciatore 2008, 16-17.)

Toiset lapset oppivat hitaammin esimerkiksi lukemisen taidon, toiset taas eivät opi yhtä nopeasti turhautumisen sietämistä ja joustamista. Lapsen kehityksen kannalta on ratkaisevan tärkeää oppia näitä taitoja, koska toisten ihmisten kanssa toimeen tuleminen edellyttää kykyä selvittää erimielisyyksiä, ratkaista ongelmia ja hallita tunteitaan myös suurten turhautumisten hetkellä. (Greene 2006, 26.) Raivokohtauksia ilmenee yleensä, kun yksilölle asetetut tietämisen vaatimukset ylittävät hänen kykynsä reagoida asioihin joustavasti. Sen vuoksi ne lapset, jotka tulistuvat herkemmin, saavat raivokohtauksia. (Greene 2006, 30.)

Tohtori Daniel Golemanin (2009) mukaan lapsen kiukkupurkaukset ovat niin sanottuja ”hermoston kaappauksia”. Kun lapsi on keskellä kiukkukohtausta, kukaan ei ole niin sanotusti ”kotona”. Aikuisen tehtävänä näissä tilanteissa onkin pyrkiä varmistamaan, että lapsen aivot eivät pääsisi tällaisen kiukun hetkellä lukkiutumaan kokonaan. Tällöin aikuisen tehtävänä on auttaa lasta ajattelemaan selvemmin turhautumisen hetkellä ja varmistaa, että aivot eivät pääsisi lukkiutumaan ja lapsi pysyisi edelleen ”kotona”. (Goleman 2009, 32.)

Toiset lapset ovat poikkeuksellisen vaativia, ja tällöin he usein ovat myös poikkeuksellisen täynnä elämää. Tällainen lapsi voi olla luonteeltaan erittäin itsepäinen, voimakastahtoinen, sekä intensiivinen. Lapsen aistit voivat olla erittäin hyvin kehittyneet, ja siksi lapsi helposti kokee erilaiset asiat paljon voimakkaammin kuin toiset lapset. Tämän takia helpommin tulistuvat lapset saavat eräänlaisen yliannostuksen vaikutteita, etenkin jos ovat

ympäristössä, jossa tapahtuu liikaa. Tästä voi olla seurauksena se, että he saavat herkemmin rajuja kiukkukohtauksia. (Alfven & Hofsten 2012, 93-94.)

Lapsen kielellinen kehitys vaikuttaa merkittävästi lapsen oppimiseen. Jos lapsella on esimerkiksi kielellisiä vaikeuksia, hänellä voi olla myös enemmän vaikeuksia iänmukaisen itseohjautuvuuden kanssa. Tällainen lapsi saattaa usein tarvita enemmän aikuisen tukea toimintansa säätelemiseksi. (Koskinen & Riihonen 2020, 42.)

Niin sanotun ”normaalin” käytöksen määrittely on Koskisen ja Riihosen (2020) mukaan vaikeaa. Väkivaltaisen käytöksen ilmaantumiseen on monenlaisia väyliä, joten yksinkertaista vastausta siihen, mikä on ”normaalia” ja mikä ei, on siksi todella vaikea antaa. On tärkeää muistaa, että pitkään jatkunutta ja voimakkaaksi luokiteltavaa väkivaltaisuutta ei voida pitää normaalina käytöksenä missään olosuhteissa. (Koskinen & Riihonen 2020, 34.)

Toisinaan myös aikuinen itse saattaa vahvistaa ja mahdollistaa lapsen väkivaltaista käytöstä. Esimerkiksi muita lyövä lapsi voi kokea saavansa lyömällä tahtonsa läpi, jos aikuinen ei puutu asiaan. Jos lyöminen on lapselle helpoksi koettu keino ratkaista hankalia tilanteita eikä aikuinen anna hänelle siitä kielteistä palautetta, voi tämä vahvistaa lyömisen käyttöä ratkaisukeinona jatkossakin. Tätä toimintatapaa sanotaan kielteisen käytöksen myönteiseksi vahvistamiseksi. (Koskinen & Riihonen 2020, 29.)

Käyttäytymisgeneettinen kaksostutkimus kuusivuotiaille (Brendgen 2006) kertoo, että noin 60% suunnitelmallisesta aggressiivisuudesta selittyy ympäristötekijöillä, eli geenit selittävät näistä vain 40%. On esimerkiksi tutkittu, että uhkaava ja ennustamaton ympäristö voi osaltaan johtaa lapsen vihanpurkauksiin. Ylisalliva ja rajoittamiseen kykenemätön ympäristö taas voi opettaa lasta käyttämään suunnitelmallista väkivaltaan ratkaisukeinona tilanteissa. (Cacciatore 2008, 15.)

Esimerkiksi ankaran vanhemmuuden on todettu Vitaron (2006) mukaan olevan yhteydessä lapsen suunnitelmallisen aggression kanssa. Aggressiivinen lapsi, joka on alttiina aikuisten huonolle kohtelulle, on tätä kautta altis joutumaan myös muiden lasten taholta kaltoin kohdelluksi. Tämä osaltaan voi lisätä lapsen väkivaltaista käyttäytymistä. (Cacciatore 2008, 15.)

Lapsen aggressiivisuus on oire, ei sairaus, ja se liittyy usein henkiseen pahoinvointiin ja keinottomuuteen. Se on monimutkaisen, aggressiivista käyttäytymistapaa heikentävien ja vahvistavien tekijöiden tulos. (Koskinen & Riihonen 2020, 15.) Erilaisia käytöksen häiriöitä ilmeneekin noin 3-8% lapsista ja ne ovat yleisempiä pojilla kuin tytöillä. Tutkimuksen mukaan myös fyysisesti aggressiivinen käyttäytyminen on yleisempää pojilla kuin tytöillä,

mutta samaisen tutkimuksen mukaan vain 5% aggressiivisestä käytöksestä voidaan selittää sukupuolieroilla. (Kokko ym. 2009, 11.) Lapsen aggressiivisuuden taustalla on usein lapsen neurobiologisia ominaisuuksia, keinottomuutta, mallioppimista, keskittymisvaikeuksia, virheellisiä uskomuksia, oppimisvaikeuksia, haastavia temperamenttipiirteitä sekä lapsen saaman tuen ja kasvatuksellisten aspektien vaikutusta. Traumaattiset kokemukset ja stressi voivat myös altistaa lapsen käyttäytymään aggressiivisesti. (Puustjärvi & Repokari 2017; Koskinen & Riihonen 2020, 15-17.)

Lastenpsykiatrian piirissä puhutaan muun muassa haavoittuvuustekijöistä, sekä käytösongelmalle altistavista ja käytösongelmia laukaisevista tekijöistä. Altistavat tekijät ovat ilmiöitä, jotka voivat esimerkiksi liittyä lapsen synnynnäiseen herkkyyteen, eli sellaisiin tekijöihin, joihin ei voi vaikuttaa. Altistavat tekijät taas voivat olla esimerkiksi stressaavia elämäntapahtumia, kuten vanhempien ero, muutto, perhetilanteiden muutokset tai taloudelliset vaikeudet. Altistavina tekijöinä pidetään myös esimerkiksi yksinäisyyden kokemusta, tai sitä, että lapsi ei miellä tulevansa riittävän kuulluksi. Kun altistavat tekijät kasaantuvat, lapsen aggressiivinen oireilu tulee usein pintaan. Traumaattinen kokemus voi sotkea lapsen autonomista hermostoa ja sen toimintaa, jolloin esimerkiksi lapsen vireystila voimistuu herkästi. Tällöin lapsi kokee tavallisetkin tilanteet uhkaavina ja reagoi kokemansa uhkaan mielestään sen vaatimalla tavalla. (Koskinen & Riihonen 2020, 16-17.)

3.4 ACE-tutkimukset ja traumainformoitu työote

ACE-kokemukset, eli Adverse Childhood Experiences perustuvat Vincent Felittin oivallukseen siitä, että lapsuuden haitalliset kokemukset ovat yhteydessä ihmisen myöhempään terveydentilaan (Houry & Mercy 2019, 7; Kuvajainen & Linner Matikka 2019). Kannamme kehossamme jälkiä kaikesta elämämme aikana tapahtuneesta. Nämä jäljet eivät usein näy muille ihmisille päällepäin, vaan ovat hermoston tapoja reagoida eri tilanteisiin. Osa tavoistamme reagoida on opittuja ja osa synnynnäisiä. Lapsuudessa koetut haitalliset kokemukset näkyvät ihmisen terveydentilassa pitkään varsinaisen traumakokemuksen jälkeenkin. Myös monen yleisen sairauden syy, voi tutkimusten mukaan piillä lapsuuden haitallisissa kokemuksissa. (Kuvajainen & Linner Matikka 2019.)

Turvallinen lapsuuden kokemus on erittäin merkittävä yhteiskunnallinen ja kansanterveydellinen seikka. ACE-pisteitä, eli haitallisia kokemuksia voivat olla esimerkiksi erilaiset lapsuusajan traumaattiset kokemukset, kuten henkinen ja fyysinen pahoinpitely, laiminlyönti, seksuaalinen väkivalta, ja vanhempien ero. Myös yksittäiset traumaattiset tapahtumat ja esimerkiksi koulukiusaaminen ja köyhyys luetaan tällaisiksi kokemuksiksi. Lapsella, joka elää tällaisten haitallisten kokemusten keskiössä, on stressitaso jatkuvasti koholla. Hän elää niin sanotun ”toksisen stressin” tilassa. Tällaisessa tilassa oleva lapsi on jatkuvasti

eräänlaisessa säikähtämisen ja ylivirittyneen valppauden tilassa. Valppaus ja pelko voivat olla ihmiselle myös hyödyllisiä esimerkiksi äkillisen vaaran uhatessa, mutta kun stressitila on pysyvä, ei ihmisen keho pääse palautumaan ja tällöin stressi muuttaa muotoaan haitalliseksi ja alkaa pikkuhiljaa vaurioittaa lapsella vasta kehittymässä olevaa stressisäätelyjärjestelmää. Tämä taas voi osaltaan vaikuttaa siihen, että lapsen oppiminen ja itsesäätelytaitojen kehittyminen vaikeutuu. Sen seurauksena lapsi aikuiseksi kasvaessaan kantaa edelleen mukanaan lapsuutensa haitallisia kokemuksia, jotka ovat jättäneet hänen kehoonsa hermostollisia jälkiä tästä. (Houry & Mercy 2019, 8; Kuvajainen & Linner Matikka 2019.)

Traumainformoitu työ merkitsee työyhteisön muuttamista traumainformoiduksi. Traumainformoidussa työotteessa olennaista on turvantunteen vahvistaminen. (Kuvajainen & Linner Matikka 2019.) Kielteisiksi mielletyissä kasvuympäristössä kasvavien lasten elämässä on paljon riskitekijöitä ja siksi esimerkiksi lasten parissa työskentelevien ammattilaisten olisi tärkeää vahvistaa lapsen elämässä olevia suojatekijöitä ja tukea resilienssitaitojen kehittymistä, eli tukea lapsen kykyä kohdata elämän erilaisia haasteita ja psyykkistä valmiutta selviytyä niistä. (Suomen Mielenterveys ry. 2020).

Traumainformoidun työyhteisön tarkoitus on kohdata asiakkaita turvallisessa ilmapiirissä, joka esimerkiksi tunnistaa trauman merkit, tiedostaa trauman yleisyyden väestön tasolla ja osaa toimia traumatietoisesti erilaisissa arjen tilanteissa. Ginsbergin ja Willitsin (2016) mukaan traumainformoidun työn keskeinen ajatus on näkökulman vaihto ajatuksesta

”Mikä sinussa on vikana?” ajatukseen “Mitä sinulle on tapahtunut?”.

Suomessa traumainformoidun työn edistämiseksi ei olla vielä aivan niin pitkällä, kuin esimerkiksi Skotlannissa, jossa on muun muassa laadittu Skotlannin valtion tukema kansallinen ohjelma traumainformoidusta yhteiskunnasta. (BBC 2016; Kuvajainen & Linner Matikka 2019.)

Myös esimerkiksi kattavassa Suomalaisessa Turun Yliopiston FinnBrain-tutkimuksessa pyritään selvittämään perimän ja ympäristön vaikutusta lapsen kehittymiseen. FinnBrain-tutkimuksen eräänä teemana onkin varhaisten lapsuuden kokemusten vaikutukset lapsen stressijärjestelmään. Tutkimuksessa pyritään selvittämään muun muassa millaisia ovat lasten aivojen oppimismekanismit yhdistettynä ympäristötekijöihin ja millaiset asiat vaikuttavat siihen, miten lapsen kielellinen osaaminen lopulta kehittyy. Tutkimuksessa seurataan esimerkiksi lapsen temperamenttia ja tarkkaavuutta, sekä aivojen kehityksen ja geneettisen riskin suhdetta lapsen kielellisten taitojen karttumiseen. Tavoitteena tässä tutkimuksessa on kehittää malli kielen ja puheen taitoja tukevista tekijöistä sekä riskitekijöistä. Tulevaisuudessa toiveena on käyttää tätä luotua mallia lapsuusajan kielellisten häiriöiden

tunnistamiseen, ehkäisemiseen, sekä näiden häiriöiden kuntouttamiseen. (Turun Yliopisto 2020.)

Tulevaisuudessa koen, että ACE-tutkimukset ja traumainformoitu työote, sekä lapsuuden haitallisten kokemusten merkityksen tunnustaminen voivat olla merkittäviä välineitä myös varhaiskasvatuksen parissa työskenteleville kohdata esimerkiksi aggressiivinen lapsi paremmin. Tällä hetkellä Suomessa ollaan asian suhteen vielä alkutekijöissään ja esimerkiksi vasta syksyllä 2019 järjestettiin Suomessa ensimmäinen ACE-konferenssi (Lastensuojelun Keskusliitto 2020). Pikkuhiljaa tietoisuus ACE-tutkimuksista ja traumainformoidusta työotteesta on kuitenkin leviämässä tännekin. Uskonkin näiden olevan tulevaisuuden megatrendi kaikkialla maailmassa, joka leviää aikanaan paremmin myös esimerkiksi varhaiskasvatuksen maailmaan.

3.5 Aggressiokasvatus ja hankalien tunteiden kohtaaminen

Suurin osa ihmisistä pystyy hallitsemaan tunteitaan hyvin, joten ihminen ei ole täysin tunteidensa armoilla. Tunteiden hallintaa voi myös jokainen opetella ja harjoitella. (Cacciatore 2008, 18.) Raisa Cacciatoren (2008) mukaan aggressiokasvatus on lujaa puuttumista, havaitsemista, väkivallattomien vaihtoehtojen tarjoamista, hankalien tunteiden tunnistamista ja tunteiden hallinnan opettelua. Hänen mukaansa jokainen aikuinen on aggressiokasvattaja ja aggressiokasvattamista tulisikin toteuttaa suunnitelmallisesti ja samansuuntaisesti esimerkiksi kodissa ja päiväkodissa. Tunteista puhuminen on luontaisesti vaikeaa lähes kaikille, mutta jokainen voi opetella ja harjoittaa taitojaan. Kun uskaltaa puhua tunteistaan, on niitä mahdollista hallita paremmin ja ne eivät enää pelota yhtä paljon. Usein jo pelkkä tunteiden nimeäminen auttaa vaikeiden tilanteiden käsittelyssä. Myös erilainen tunteiden visualisointi voi olla hyväksi, koska visuaalisuuden avulla tunteet voivat saada paremmin muodon ja ovat täten mahdollisesti helpommin hallittavissa. (Cacciatore 2008, 40-41.)

Ohitettuaan taaperoiän, lapsen aggressiokasvatuksessa alkaa seuraava vaihe: poisoppiminen aggressiivisesta käytöksestä. Tällöin lapsi joutuu huomaamaan, että sosiaalisiin suhteisiin kuuluu myös monia sääntöjä. Jos esimerkiksi potkit kaveria, hän ei sen jälkeen ehkä enää haluakaan leikkiä kanssasi. Lapsi oppii, että asioilla on syitä ja seurauksia. (Koskinen & Riihonen 2020, 41.)

Tutkimusten mukaan Itsesäätelykyky kehittyy lapsilla parhaiten kasvattajan avustuksella. Tällöin on tärkeää, että aikuinen oppii havainnoimaan lasta ja huomaamaan hänen tunnetilansa. Kiukun hetkellä lapsi ei usein itse lainkaan huomaa olevansa voimakkaan tunteen vallassa, jolloin aikuisen tehtävänä on tuoda esille käsityksensä lapsen tilasta. Ajan myötä lapsi alkaa mallin mukaan oppia tunnistamaan tunnetilojaan- ja reaktioitaan paremmin.

Lapsen itsesääätelykyvyn ja temperamentin tunnistaminen ja arvioiminen on hyödyllistä silloin, kun lapsella esiintyy aggressiivista käytöstä. Jos aikuinen oppii tunnistamaan lapsen tunnereaktioita, pystyy hän helpommin ennakoimaan tilanteita ja järjestämään esimerkiksi päivärutiinit paremmin lapselle sopiviksi. (Koskinen & Riihonen 2020, 116.)

3.6 Aggression portaat

Aggression portaat -malli on lapsen ja nuoren uhman, tahdon, itsenäistymisen ja aggressiokasvun kehitystä kuvaava malli. Väestöliitossa kehitetyn aineiston avulla halutaan tukea ammattikasvattajia ja vanhempia aggression tunteen ja lapsen kehityksen ymmärtämisessä. (Cacciatore 2008, 47; Väestöliitto 2020a.)

Aggression portaissa on 18 kehitysporrasta, jotka on jaettu kuuteen osaan. Näistä kaksi ensimmäistä kuvaa alle kouluikäisen lapsen tahdon kasvua. Jokainen lapsi etenee portailla yksilöllisesti. (Väestöliitto 2020.) Jokaisella aggression portaalla lapsi kehittyessään kohtaa uuden haasteen. Tähän haasteeseen lapsen on löydettävä ratkaisunsa. Lapsen itsenäistymiseen liittyvät kriisit voivat toisilla olla hyvinkin huomaamattomia, kun taas toiset kokevat ne hyvinkin voimakkaasti. Jokainen lapsi tekee irtioton erilleen turvallisesta aikuisesta oman temperamenttinsa, kehityksensä ja henkilöhistoriansa puitteissa. Aggression portailla edetään siten, että päämääränä on omien tunteiden hallinta. (Cacciatore 2008, 46-47.)

3.7 Aggressiivinen lapsi varhaiskasvatuksessa

Aikuiset odottavat, että lapsi pystyy tunteikkaimmillakin hetkillä toimimaan siten, ettei siitä koidu muille vaaraa. Päiväkodeissa lapsia on usein paljon, joten arjen haasteita, kuten kaverisuhteiden ongelmia ilmenee paljon. Tällöin lasten pitäisi jaksaa päivän aikana toipua näistä selkkauksista monta kertaa ja jatkuvasti toteuttaa aikuisten odotuksia hyväksyttävästä käytöksestä. Moni varhaiskasvatuksen parissa työskentelevä mieltää Koskisen ja Riihosen (2020) mukaan väkivaltaisesti oireilevan lapsen niin sanotuksi ”*hankalaksi asiakkaaksi*” ja heidän on usein vaikeaa löytää hyviä ja toimivia tapoja edetä väkivaltaisesti käyttäytyvän lapsen kanssa. Tällaisissa tilanteissa ei myöskään voida vähätellä esimerkiksi työntekijän kokemaa väkivaltaa. Tilanteet voivat olla työntekijöille erittäin traumaattisia. Väkivaltaisten kohtaamisten jälkeen aikuisen suhtautuminen lapseen voi jopa muuttua, jolloin lapsi saattaa leimautua pelottavaksi ja hankalaksi. Aggressiivisesti käyttäytyvän lapsen oireilu voi olla hänelle itselleenkin pelottava ja haitallinen kokemus. Usein väkivaltaisesti käyttäytyvän lapsen voi olla vaikeaa löytää päiväkodista kavereita, koska toiset lapset saattavat pelätä hänen reaktioitaan. Leimaantuminen voi näissä olosuhteissa olla mahdollista, sillä sekä aikuiset että lapset saattavat alkaa syrjimään lasta, joka ei kykene

käyttäytymään yleisten normien mukaisesti. Lapselle itselleenkin voi olla todella masentavaa, jos esimerkiksi aikuiset pelkäävät häntä. Samalla jokainen uusi väkivaltainen tilanne saattaa vahvistaa lapsen oletusta siitä, että kukaan ei välitä hänestä tai uskalla olla hänen kanssaan. Aikuiset eivät usein näissä tilanteissa pysty näkemään lapsen murhetta asiasta, vaan pitävät häntä helpommin välinpitämättömänä, kylmänä ja jopa pelottavana. Koskisen ja Riihosen (2020) mukaan väkivaltaisesti käyttäytyvän lapsen ulkokuori voi usein olla kova, mutta lapsi itse kärsii sisimmässään tilanteesta ja kokee tilanteensa synkänä. Usein myös lapsi itse kokee tarvitsevansa apua ongelmiinsa ja ymmärtää itsekin olevansa pulassa. (Koskinen & Riihonen 2020, 26-27.)

3.8 Keinoja aggressiivisen lapsen kohtaamiseen varhaiskasvatuksessa

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet (2018) painottaa sitä, että lapsen oppiminen tapahtuu vuorovaikutuksessa muiden ihmisten kanssa. Lapsen kykeneväisyys toimia osana ryhmää vaikuttaa merkittävästi siihen, miten paljon hän kykenee irrottamaan potentiaaliaan kaikkeen muuhun oppimiseen. Tämän vuoksi on äärimmäisen tärkeää, että lapsen pärjäämiseen ja toimintaan ryhmässä kiinnitetään huomiota myös tällaisissa ns. ikävämmissä, kuten aggressiotilanteissa. (Opetushallitus 2019, 21.) Helposti kiukustuvan lapsen kanssa olisi hyvä miettiä yhdessä keinoja ja ratkaisuja, kuten esimerkiksi menemistä useammin sivuun arjen toiminnoista. Tällainen lapsi tarvitsee usein enemmän taukoja päivän toimista, kuin muut lapset. (Afven & Hofsten 2012, 94.)

Lapsen rankaiseminen ei aggressiotilanteessa ole hyödyllistä. Rangaistusten ongelma piilee siinä, että lapsi ei opi niistä mitään. Rankaiseminen ei auta lasta ymmärtämään, miten hänen pitäisi näissä tilanteissa toimia. Rangaistukset eivät edistä kehitystä, eikä niitä sen vuoksi tulisi käyttää keinona hallita aggressiivistakaan lasta. Rangaistukset ovat sekä tehotomia, että vaikuttavat haitallisesti lapsen kehittyviin aivoihin. (Koskinen & Riihonen 2020, 192.)

Kun lapsella on ongelmia aggressiivisen käytöksen kanssa, voi aikuinen auttaa lasta parhaiten vahvistamalla hänen myönteistä käyttäytymistään. Helpottavina tekijöinä nähdään muun muassa ennakointi, arjen struktuurit ja sopiva joustaminen. Nämä keinot auttavat lasta toimimaan odotusten mukaisesti. Eräs tärkeimmistä lapsen hyvää käytöstä edistävästä tekijöistä on lapsen kehuminen, palkitseminen ja myönteisen palautteen antaminen lapsen yrittäessä parhaansa. Myös ennakointi hyödyttää useimpia lapsia ja varsinkin heitä, joilla voi olla kehityksellisiä erityispiirteitä tai vaikeuksia itsesäätelyn kanssa. Arjen ennakoiva sanoittaminen ja tarkat rutiinit auttavat lasta pärjäämään paremmin ryhmässä. Ennakoidessaan aikuinen voi viitata esimerkiksi sanallisesti päivän tuleviin tapahtumiin. ” Kun olemme nukkuneet päiväunet, menemme sen jälkeen välipalalle.” Toiset lapset

hyötyvät sanallista ennakointia paremmin visuaalisesta ohjauksesta. Tällaiset lapset tarvitsevat tuekseen esimerkiksi kuvasarjoja, toimintokuvia tai oman kuvallisen päiväohjelman. Näiden avulla lapsen on helpompi hahmottaa muun muassa ajan kuluja ja toimintojen vaihtumista. Lapset myös yleensä jäsentävät päivän kulkua arjen toistuvuuden ja rutiinien avulla. Jos toiminnot vaihtelevat usein ja paljon, voi lapsen olla vaikeaa oppia hallitsemaan omaa käyttäytymistään aikuisen toivomalla tavalla. Tämä on lapselle vaikeaa siksi, että hän ei näissä tilanteissa kykene ennakoimaan, millaista käytöstä tai toimintaa häneltä milloinkin halutaan. (Koskinen & Riihonen 2020, 158-160.)

Jokainen lapsi tarvitsee mahdollisimman monenlaisia tapoja tulla kuulluksi ja nähdyksi, päästäkseen varmimmin yhteyteen moninaisten tunteidensa kanssa. Etenkin hankalissa olosuhteissa kasvaneiden lasten kohdalla monipuolisuus on erityisen tärkeää. (Känkänen 2013, 69.) Suurin osa väkivaltaisesti reagoivista lapsista hyötyy siitä, että heidän tunteitaan tarkkaillaan aikuisen johdolla. Esimerkiksi erilaiset tunnemittarit ja liikennevalot ovat toimiva keino monilla lapsilla. Erilaisten tunnemittarien avustuksella lapsen on helpompi viestiä aikuiselle huomaamattomasti tunnetilojensa muutoksia. (Koskinen & Riihonen 2020, 266.)

Varhaiskasvattajien tärkeä tehtävä on auttaa lasta muuttamaan hallitsemattomat aggressiokohtaukset hallituksi tunnetilan ilmaisemiseksi. Tällöin tunteita voidaan pikkuhiljaa ilmaista symbolisesti tai sanoittaa esimerkiksi näyttelemällä tai leikkien. Näin toimittaessa aikuisen on mahdollista päästä lapsen kiukun kipupisteeseen ja ymmärtää paremmin, mikä lapsella on hätänä. Myös lapsi saa näistä tilanteista kokemuksen, että hänen kiukunsa kestetään, eikä siitä seuraa hänelle esimerkiksi kosta. Koston pelko ja sen mukanaan tuoma ahdistus peittää usein syyllisyyden tunteen ja masennuksen, sekä halun korjata aiheutetun vahingon. Tällöin voidaan helposti tulkita väärin, että lapsella ei olisi omaa tuntoa. Lapsi tarvitsee aikuisen apua saadessaan raivokohtauksen. Jos aikuinen kykenee pysymään rauhallisena ja lujana, luo se turvallisuutta lapselle. Lapsen täytyisi saada olla vihainen, mutta hänen on saatava luottaa myös siihen, että aikuinen puuttuu aikailematta, jos lapsi satuttaa esimerkiksi muita. Lapsen on toisaalta myös hyvä nähdä se, että kyllä aikuisetkin suuttuvat, mutta kykenevät selvittämään tilanteen ilman väkivaltaa tai sen uhkaa. (Schulman & Nurmi (toim.) 2013, 38-39.)

Esimerkiksi taide on erinomainen keino vahvistaa vuorovaikutusta ja kommunikointia tilanteissa, joissa kielellinen ilmaisu on hankalaa (Häkämies 2005, 153). Monesti väkivaltaisesti käyttäytyvällä lapsella on vähintäänkin lieviä vaikeuksia nimenomaan kielellisessä kehityksessä tai työmuistissa. Siksi lapselle annettujen ohjeiden tulisi olla mahdollisimman selkeitä ja lyhyitä. Myös välitön myönteinen palaute on lapsen kohtaamisessa tärkeää.

Parhaiten näissä tilanteissa toimivat erilaiset ei-sanalliset tavat ilmaista kehu. Erinomaisia työvälineitä tällöin ovat esimerkiksi liikennevalot tai peukku. On yleistä, että aggressiivisesti käyttäytyvät lapset saavat muita lapsia enemmän kielteistä palautetta. Tämän vuoksi oireilevaan lasta tulisi muistaa kehua erityisen tarkasti niistä asioista, joissa he ovat hyviä, taitavia tai onnistuneet. (Koskinen & Riihonen 2020, 267.) Kun lasta palkitaan hänen onnistumisistaan, muuttuu vuorovaikutus sävyltään positiivisemmaksi ja tämä osaltaan vähentää aggressiivisen käytöksen esiintymistä (Puustjärvi & Repokari 2017).

Lapsi, jonka käytöksessä on aggressiivisia piirteitä, saattaa tarvita myös erillisen rauhoittumispaikan. Rauhoittumispaikan olisi hyvä olla mahdollisimman kutsuva ja rauhallinen, jotta lapsi kokee olonsa turvalliseksi. Jos erillistä tilaa ei ole saatavilla, voi rauhoittumispaikkana toimia esimerkiksi tyynykasa tai matto. Tällaisen erillisen rauhoittumispaikan ei ole tarkoitus olla rangaistus, joten lasta ei tule missään nimessä pitää siellä väkisin. Rauhoittumistilaa ei saa myöskään käyttää uhkauksena silloin, jos lapsi on kiihtyneessä tilassa. (Koskinen & Riihonen 2020, 268-270.)

Jäähymenetelmä on suosittu menetelmä kasvatustilanteissa, mutta esimerkiksi Repo (2013) on kyseenalaistanut sen. Hänen mukaansa rauhoittumisen tulisi olla mieluummin vuorovaikutuksellista. Repo (2013) käyttää esimerkkinä Vaahteramäen Eemeliä, jolle puukkojen veistely verstashuoneessa tarjosi Astrid Lindgrenin sadussa mahdollisuuden luovuuteen rangaistustilanteessa. Tällöin myös Eemeli itse mielsi verstashuoneen miellyttäväksi paikaksi, eikä esimerkiksi pelännyt sinne joutumista. (Schulman & Nurmi (toim.) 2013, 143.)

Erittäin aggressiivisesti käyttäytyvän lapsen kanssa työskennellessä on hyvä olla perillä niistä seikoista, mitkä laukaisevat lapsella tätä käytösmallia ja siitä, millaista väkivaltaista käytöstä hänellä ylipäätään esiintyy. Tieto auttaa takaamaan paremmin turvallisuutta ja arvioimaan tilanteiden vaatimia toimia. Kun lapsen riskiä käyttää väkivaltaa arvioidaan, on Koskisen ja Riihosen (2020) mukaan hyvä pohtia muun muassa seuraavia seikkoja: Onko muiden lasten turvallista jäädä lapsen kanssa ilman aikuisen läsnäoloa, Onko lapsi kykeneväinen ja halukas vahingoittamaan muita, Onko aikuisen itsensä turvallista olla kaksin lapsen kanssa ja voiko lapsi aggressiohetkellä vahingoittaa omaa tai muiden omaisuutta. (Koskinen & Riihonen 2020, 215.)

Joskus tilanteet menevät siihen pisteeseen, että lapsen käytöstä joutuu aggressiotilanteessa rajaamaan fyysisesti. Yleensä lapsi kokee vieraiden aikuisten suorittaman rajaamisen pelottavana ja epämiellyttävänä. Kiinnipitoon on kuitenkin turvauduttava, jos joko lapsen itsensä tai muiden lasten turvallisuus vaatii sitä. Kiinnipidot on hyvä toteuttaa erillään muista lapsista, sillä tilanne voi tuntua hävettävältä kiinnipidetyistä lapsesta.

Kiinnipitotilanteissa on erityisen tärkeää, että tilanteessa on läsnä riittävä määrä rauhallisesti ja turvallisesti käyttäytyviä aikuisia, jotka eivät omalla käytöksellään provosoi lasta. (Puustjärvi & Repokari 2017; Koskinen & Riihonen 2020, 270.)

Turvallisesti toteutettu fyysinen rajaaminen vaatii osaamista ja koulutusta. Turvallinen fyysinen rajaaminen voi toisinaan jopa lisätä lapsen luottamusta siihen, että häntä on mahdollista auttaa. Toisaalta taas toiset lapset eivät hyödy kiinnipidosta mitenkään, vaan se saa heidät hermostumaan entistä pahemmin. Fyysinen rajaaminen on tärkeää lopettaa heti, kun se on suinkin mahdollista. Lapselle kerrotaan asiasta rauhallisesti ennen otteen hellittämistä, jotta lapsi osaa varautua ja valmistautua siihen, että otteen irrotessa hänen on taas kyettävä hillitsemään itseään. Jos tilanne kärjistyy irti päästön jälkeen uudestaan, aloitetaan kiinnipito uudelleen. (Koskinen & Riihonen 2020, 222-225.)

Jos lapsi käyttää tai on käyttänyt huomattavaa väkivaltaa esimerkiksi saadakseen tahtonsa läpi, on aikuisten hyvä pohtia tulevaa varten keinoja, joilla hallita väkivallan riskiä. Tällöin olisi hyvä laatia turvasuunnitelma, jonka tarkoitus on nimetä mitä silloin tehdään, kun lapsi käyttäytyy uhkaavasti. Lapsella itselläänkin voi olla hyviä ideoita sen suhteen, miten tilanteita voitaisiin katkaista tai ehkäistä. Lapsi olisikin hyvä ottaa mukaan turvasuunnitelman tekoon, jos se vain on suinkin mahdollista. Turvasuunnitelman tehtävänä on muun muassa lisätä lapsen osallisuuden tunnetta ja tuoda ennustettavuutta hankaliin tilanteisiin. Aikuisten rooli on olla valmis kertaamaan lapselle sovitut seuraamukset aina, kun lapsi uhkaa hermostua. (Koskinen & Riihonen 2020, 218-219.)

Väkivaltatilanteet on hyvä käsitellä lapsen kanssa, kun hän on rauhoittunut (Puustjärvi & Repokari 2017; Koskinen & Riihonen 2020, 226). Aina keskustelua ei kannata käydä heti tilanteen jälkeen, koska usein lapsi on tällöin varsin uupunut. Kun aikuinen katsoo tilanteen olevan sopiva, voidaan asia käsitellä. Tällöin kannattaa kuitenkin huomioida se, että lapsi itse ei välttämättä muista kaikkia tapahtumia, tai hänen näkemyksensä tilanteesta voi olla varsin erilainen, kuin aikuisella. Moni voi kokea kiinnipidon ja rajaamisen myös erittäin traumaattisena ja juuri tämän vuoksi väkivaltatilanteet on tärkeä käydä läpi riittävän yksityiskohtaisesti. Lapselle tilanteen voi tehdä helpommaksi ilmaista esimerkiksi tilanteen piirtäminen. On myös ensiarvoisen tärkeää muistaa, että tilanteiden avaaminen jälkempäin ei tarkoita, että lasta saisi syyllistää. Keskustelusävy tulisi pitää mahdollisimman neutraalina, koska tarkoituksena tässä keskustelussa ei ole esimerkiksi nolata lasta. Jälkiuinnissa voidaan keskustelua ohjata muun muassa seuraavien kysymysten avulla: Mitä tapahtui? Miltä sinusta tuntui? Mikä sai sinut pahoittamaan mielesi? Missä vaiheessa kiukku siirtyi keltaiselta punaiselle alueelle? Missä kohtaa olisit mielestäsi voinut tehdä toisin? Missä kohtaa aikuiset olisivat voineet toimia toisin? Mikä olisi voinut auttaa sinua

rauhottumaan? Miltä kiinnipito tuntui? Miten rauhoittuminen sujui? Miten voisit toimia seuraavalla kerralla samanlaisessa tilanteessa? (Koskinen & Riihonen 2020, 226-229.)

On olemassa myös erilaisia malleja, joita voi yrittää hyödyntää lapsen kanssa etenkin ennaltaehkäisevästi. Esimerkiksi SUTUHAKA-malli ja KUKIPASO-malli ovat tällaisia. SUTUHAKA-mallia käytetään nimenomaan rakentavan suuttumuksen ilmaisuun. Tämä neljän askeleen malli auttaa lasta ilmaisemaan suuttumustaan, ennen kuin tunne kasvaa liian isoksi ja johtaa esimerkiksi väkivaltatilanteeseen. SUTUHAKA-mallissa on tarkoitus ehdottaa tilanteeseen rakentavaa ratkaisua. Siinä kerrotaan:

Miksi suutuin, miltä tuntuu, mitä haluan ja miksi yhteistyö kannattaa.

(Cacciatore 2011, 80.)

KUKIPASO-malli taas on tarkoitettu erittäin voimakkaan raivokohtauksen saaneen kohtaamiseen. Kun lapsi on jo syvässä raivotilassa, on hänen kanssaan neuvottelemisensa hyödyttömiä. Tällaisessa tilanteessa pyrkimys on selviytyä tilanteesta ilman vahinkoja. Tärkeintä tällöin on saada suuttunut lapsi rauhoittumaan ja tämä onnistuu varmimmin, kun aikuinen itse pysyy rauhallisena. KUKIPASO tulee sanoista:

Kuuntele, kiitä, pahoittele ja sovi jotain.

Näiden neljän kohdan avulla lapsen kiukkua voi olla helpompi kohdata. Kuuntele lasta ja kohtaa hänen asiansa. On suositeltavaa esimerkiksi katsoa silmiin, nyökytellä rauhallisesti, välttää ilmeilemästä suuresti, ettei lapsi tulkitse kiukkutilassa ilmeitä väärin. Kiitä lasta siitä, että hän otti asian esiin sanomalla esimerkiksi: ”Hienoa että kerroit tästä.” Pahoittele lapselle sitä, että pääsi käymään näin ja esimerkiksi huomioi hänen asiansa sanomalla ” Olen todella pahoillani, että kävi näin. Onpa harmillista, että olet noin suuttunut.” On tärkeää, ettet mitätöi toisen tilannetta. Älä puolustele tai anna lapselle vastakommentteja. Suuttumuksen tilassa lapsi ei kykene ottamaan näitä argumentteja rakentavasti vastaan. Jos sinussa on tilanteessa vähänkään syytä, myönnä oma osuutesi ja virheesi, sekä pyydä anteeksi. Lopuksi sovi jotain. Älä esimerkiksi vaihda puheenaihetta tai jätä asiaa kokonaan keskeneräiseksi. Ehdota tilanteeseen jotain ratkaisua, jotta tilanne voi päättyä mielekkäästi. (Cacciatore 2011, 80-81.)

4 LAPSEN TUNNETAITOJEN KEHITYS JA TUKEMINEN

4.1 Lapsen tunnetaitojen kehitys

Turvalliset kiintymyssuhteet ja lapsen perusluottamus alkavat muodostua jo hänen ensimmäisen elinvuotensa aikana. Lapsen tunne-elämä, mieli, sekä kielellinen, fyysinen ja kognitiivinen kehitys edellyttävät riittävän läsnäolevaa ja sensitiivistä vuorovaikutusta. Huolenpitäjä opettelee tulkitsemaan vauvan sanomattomia viestejä ja vastaamaan hänen tarpeisiinsa. Lapsi tarvitsee toista ihmistä eräänlaiseksi oman kehityksensä peiliksi. (Schulman & Nurmi (toim.) 2013, 29-30.)

Pienillä lapsilla on paljon tunteita, joita he myös näyttävät avoimesti. Tunteet valtaavat lapsen mielen ja kehon kokonaisvaltaisesti ja lapsen on toisinaan vaikeaa ymmärtää, mitä kaikki tunteet ja tunnetilat tarkoittava ja miten niiden kanssa pärjää. Tunteiden kanssa pärjääminen on ominaisuus, jonka vaikutuksesta lapsi yrittää uudelleen esimerkiksi vastoinkäymisten jälkeen. Tämän avulla lapsi myös kykenee rakentamaan itselleen myönteisen näkemyksen tulevaisuudesta, vaikka olisikin kohdannut ikäviä asioita elämässään. Tätä tärkeää ominaisuutta voi kasvatuksen kautta vahvistaa esimerkiksi hyväksymällä lapsen tunteet, olemalla läsnä ja ohjaamalla lasta myönteiseen. (Väestöliitto 2020b.)

4.2 Aikuisen rooli lapsen tunne-elämän kehityksessä

Lapsen kyky säädellä toimintaansa ja tunteitaan kehittyy pikkuhiljaa. Lapsen ja hänen hoivaajansa suhde on asymmetrinen. Lapsi tarvitsee aikuista kyetäkseen selviytymään.

Lapsi on myös monella tavoin riippuvainen aikuisesta. Aikuinen taas ei ole riippuvainen lapsesta, mutta on sitoutunut kasvattamaan sekä auttamaan lasta. Lapselle aikuinen on tällaisessa tilanteessa niin sanottu kehitysobjekti ja eräänlainen apuego, joka auttaa lasta ajattelemaan puolestaan, sekä säätelemään niitä lapsen tunteita, joita hän ei itse vielä kykene säätelemään. (Schulman, Nurmi (toim.) 2013, 40-41.)

Tunteiden kanssa pärjäämistä voi tukea antamalla lapselle omaa aikaansa, sekä harjoittamalla tietoisesti omia hermojaan. Kun aikuinen tarjoaa lapselle rauhallista läsnäoloa sellaisissakin tilanteissa, missä lapsi hermostuu, vahvistaa hän lapsen myönteistä kokemusta siitä, että tunteminen on sallittua ja täysin normaalia. (Väestöliitto 2020b.)

4.3 Tunnetaidot varhaiskasvatuksessa

Tunnetaitokasvatus tarkoittaa sitä, että lapselle kerrotaan tunteista ja siitä, miltä tunteet tuntuvat ja miksi on olemassa erilaisia tunteita. Lapsille on tärkeää osoittaa, että erilaiset tunteet eivät ole vaarallisia, vaan menevät usein itsestään ohi. Tämän lisäksi on tärkeää

tiedostaa, että tunteita voi myös itse ohjailta. Tunteista puhuminen on tärkein ja hyödyllisin tunnetaito. (Väestöliitto 2020b.)

Päiväkodeissa esimerkiksi ryhmätoiminnoissa tunnetaitojen opettamiseen on erinomaiset mahdollisuudet. Sosiaaliin taitoihin tarvittavat tunnetaidot ovat erittäin merkityksellisiä elämänhallinnan ja onnellisuuden kannalta ja niiden opettamisen pitäisikin olla mahdollisimman järjestelmällistä. Tunnetaitojen oppiminen edellyttää tunteiden jatkuvaa työstämistä. Ilman aikuisen hyvää ohjausta lapsiryhmässä voi olla piilossa monenlaisia mahdollisuuksia tunnetaitojen vääristymiseksi. Toinen lapsi saattaa oppia esimerkiksi alistumaan, kun taas toinen lapsi tottuu alistamaan. Aikuisten tehtävä onkin seurata lapsiryhmän suhteiden toimivuutta ja tarpeen mukaan ohjata lapsia kunnioittamaan esimerkiksi kaikkien yhdenvertaisuutta, jotta lasten välille ei pääse pahimmillaan muodostumaan jopa kiusatun ja kiusaajan roolia. Lasten on tärkeää oppia neuvottelemaan, vuorottelemaan, pettymään ja tekemään esimerkiksi kompromisseja. (Kerola, Kujanpää & Kallio 2007.)

Tunnetaitojen huomioon ottaminen varhaiskasvatuksessa on erittäin isossa roolissa poh-tiessamme lapsen mahdollisimman kokonaisvaltaista hyvinvointia. Tunteiden tunnistami-sen ja tunteiden säätelyn harjoittelun pitäisikin olla luonnollinen ja huomaamaton osa kaik-kea arjen toimintaa. Pelkästään erillisiä tunnetuokioita ei suositella. (Ahonen 2017, 53.) Kyetäkseen huomioimaan lasten erilaiset yksilölliset tarpeet, varhaiskasvattaja tarvitsee tunnetaitokasvatuksessa sensitiivisyyttä ja tarkkanäköisyyttä. Näiden avulla varhaiskas-vattaja pystyy parhaimmillaan aistimaan ja huomaamaan lasten tunnetiloja suoraan esi-merkiksi heidän ilmeistään ja eleistään. (Jääskinen 2017, 94-97.)

Opettaessaan tunnetaitoja muille, on varhaiskasvattajan erittäin tärkeää pystyä tunnistamaan myös omia tunteitaan ja käyttäytymismallejaan pystyäkseen kohtaamaan lapsen paremmin. Silkan teorian opettaminen ei vielä riitä, vaan on tärkeää, että varhaiskasvatta-jalla on olemassa myös tunneyhteys lapsiin, joiden kanssa hän työskentelee. Opettami-nessa kannattaa hyödyntää aina omaa persoonaansa ja taitojaan, koska aidolla läsnä ole-misella on tilanteissa erityinen merkitys. Jos aikuinen ole tilanteissa aidosti ja vilpittömästi läsnä, se huomataan. Ohjattaessa tunnetaitoja, tärkeintä ei ole tilanteissa asiantuntijana toimiminen, vaan lapsen näkeminen ja hänen hyväksymisensä sellaisena, kuin hän on. (Jääskinen 2017, 233–234.)

4.4 Tunnetaitokasvatusta tukevat toiminnalliset menetelmät varhaiskasvatuk-sessa

Toiminnallinen oppiminen perustuu tekemisen kautta oppimiseen ja erilaisten toiminnallisten menetelmien käyttöön oppimisen välineenä (Tiainen & Välimäki 2015, 7).

Toiminnalliseen oppimiseen liittyy olennaisesti myös tutkiva oppiminen. Tutkiva oppiminen pohjaa juurensa ajatteluun siitä, että parhaimmillaan onnistunut oppimiskokemus tapahtuu yhteisöllisesti eräänlaisen tutkimusprosessin muodossa. Tutkivan oppimisen lähtöajatuksena onkin ihmettelyn tärkeys osana kokonaisvaltaista oppimiskokemusta. Varhaiskasvatuksen parissa on erityisen tärkeää kysellä ja ottaa huomioon lasten omia kiinnostuksenkohteita, joita sitten yhdessä aletaan tutkia, sekä työstää laajemmin ja syvällisemmin. (Hujala & Turja 2011. 33-35.)

Toiminnalliselle oppimiselle olennaista on myös esimerkiksi oivaltaminen. Tämän vuoksi myös oivaltava oppiminen on hyvä ja kuvaava käsite puhuttaessa toiminnallisesta oppimisesta. (Lonka 2014, 6-7.) Toiminnallisen oppimisen mahdollisuutena nähdään muun muassa lapsen mahdollisuus kokea osallisuuden tunnetta ja tulla huomioituksi entistä kokonaisvaltaisemmin. Jantusen ja Haapaniemen (2013) mukaan toiminnallisen oppimisen suurimpana hyötynä voidaan lapsen kannalta nähdä vuorovaikutuksen lisääntymisen yleisesti, sekä ennen kaikkea vuorovaikutuksen merkityksen lisääntyminen (Jantunen & Haapaniemi 2013, 15).

Määtän ym. tutkimuksen mukaan (2017, 39), suosituimpia tunnetaitoja tukevia menetelmiä varhaiskasvatuksessa ovat tunnekortit ja erilaiset kuvat. Pienryhmätyöskentelyjen hyödyntäminen pedagogisessa toiminnassa sekä satujen ja leikin käyttö lapsen kehittyvien taitojen tukemisessa nousivat myös tärkeinä esille. Tähän tutkimukseen nojaten, päätin omana toiminnallisena menetelmänäni luoda tunnekortit.

5 KEHITTÄMISHANKKEEN PROSESSI

5.1 Toimeksiantajan esittely

Opinnäytetyöni työelämäyhteistyönä ja opinnäytetyöni tilaajana toimii Pilke liikuntapäiväkoti Hyppyri Lahdessa, joka kuuluu yksityiseen Pilke päiväkotien ketjuun. Pilke Hyppyri on auennut elokuussa 2019 ja se tarjoaa lapsilähtöistä ja laadukasta varhaiskasvatusta 0-6-vuotiaille lapsille. Hyppyriin tavoitteena on liikunnallisen elämäntavan ja liikkumisen riemun löytäminen. Pilke päiväkodit Oy on vuonna 2003 perustettu, nopeasti kasvava ja innovatiivisesti varhaiskasvatuspalveluja tarjoava suomalainen yritys. Tällä hetkellä varhaiskasvatusta tarjotaan 141 päiväkodissa ympäri Suomen. Tämän lisäksi Pilke järjestää myös ilta- päivätoimintaa 24 koulussa ja on syksyllä 2019 laajentanut toimintaansa myös lastenhoiton palveluihin yrityksille ja yksityishenkilöille. Työyhteisönä Pilke haluaa tukea lapsen oppimista ja kasvua ammatillisuudella, muokkautuvilla oppimisympäristöillä, kannustavalla ja motivoivalla ilmapiirillä, aktiivisuudella ja lapsen osallisuuden huomioimisella. Pilke päiväkodeissa työskentelee tällä hetkellä noin 1900 ammattilaista ja Pilke päiväkodeissa kasvaa yli 10 000 lasta. Pilke-päiväkotien arvoina ovat: Suvaitsevaisuus, turvallisuus, myönteisyys, osallisuus ja innovatiivisuus. (Pilke päiväkodit Oy. 2020.)

5.2 Kehittämismenetelmät

Toiminnallisen opinnäytetyön tarkoituksena on kehittää tuotos työelämän tarpeisiin (Hatakka, Lahtinen, Lappalainen, Rinkinen & Viitala 2020). Täten opinnäytetyöni menetelmänä on toiminnallinen opinnäytetyö, koska tuotan konkreettisen menetelmän varhaiskasvatuksen käyttöön Pilke päiväkotia Hyppyriin Lahdessa. Airaksisen (2009) mukaan toiminnallinen opinnäytetyö pyrkii kohti toiminnan järjestämistä, toiminnan järjeistämistä ja toiminnan ohjaamista käytännössä. Toiminnallisessa opinnäytetyössä keskiössä on tuotos ja tuotoksen työstämisen vaiheista syntyvä raportti. Toiminnallisessa opinnäytetyössä on kaksi tärkeää osaa: toiminnallinen osuus ja prosessin dokumentointi. (Airaksinen 2009.)

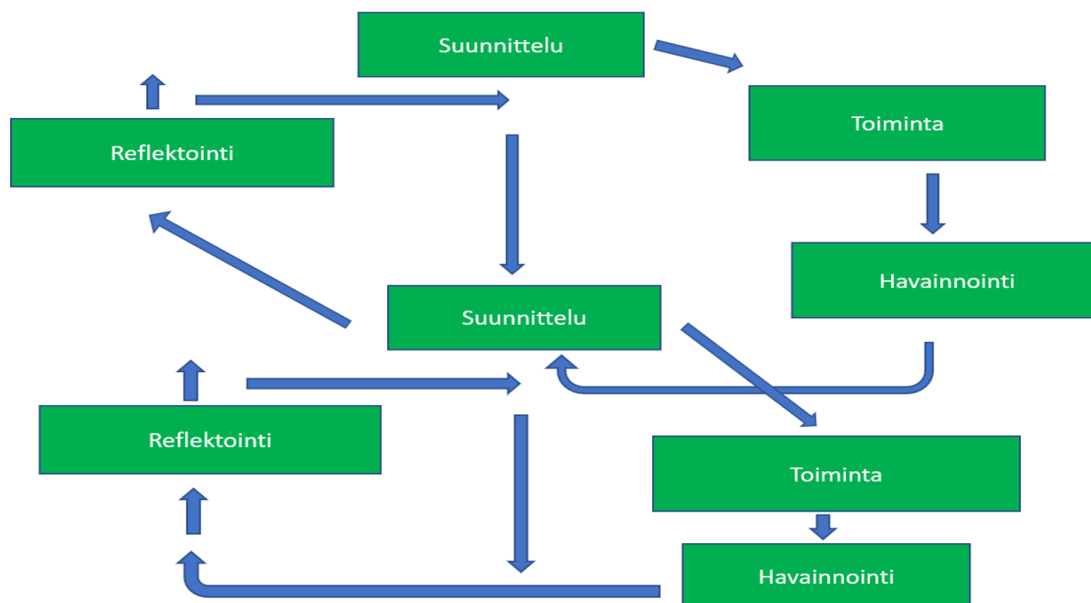
Opinnäytetyöni toiminnallisena osana loin Pilke Hyppyriin aggressiokasvatukseen Ärripeikon tunnekortit ja kortteihin soveltuvia ennaltaehkäiseviä menetelmiä aggressiivisen lapsen kohtaamiseen. Tämän lisäksi tuotin korttien ohien opasvihkosen menetelmien käyttöön. Menetelmien käytön ohjeistuksen lisäksi opas sisältää aihealueen kirja-, ohjelma- ja tunnekorttivinkkejä, sekä pieniä vinkkejä arjen aggressiotilanteiden kohtaamiseen. Korttien on tarkoitus olla sellaiset, että niiden jatkoksi on mahdollista esimerkiksi varhaiskasvatuksen työntekijän helposti keksiä itse lisää omaan ryhmäänsä sopivia menetelmiä arjen tueksi.

Tutkimusmenetelminä opinnäytetyöni toiminnallisessa osassa käytin kokeilevaa toimintaa, dialogista keskustelua, kirjallisia menetelmiä ja aikaisempaa menetelmätietoa. Tuotoksen kehittämisprosessia työstin projektityöskentelyn tavoin. Rantosen (2017) mukaan projektityöhön liittyy erittäin vahvasti yhdessä tekeminen. Onnistunut projekti nojaa ihmisten väliin kohtaamisiin ja siitä syntyneeseen yhteistyöhön. (Rantonen 2017.) Tätä toivoin projektilta itsekkin ja tämänkin seikan vuoksi päädyin toiminnalliseen opinnäytetyöhön, sillä halusin ehdottomasti tehdä vahvaa yhteistyötä Pilke Hyppyrin henkilökunnan kanssa.

Koen, että yhteistyökumppanin saama mahdollinen hyöty projektista on minulle tärkeää, siksi oli erittäin tärkeää määritellä myös projektin tavoitteet heti projektin aluksi. Koen, että varhaiskasvatuksen työntekijöillä, jotka kohtaavat ja ratkaisevat aggressiutilanteita päivittäisessä arjessaan, on paljon tärkeää tietoa ja kokemuksia asiasta. Tavoitteena projektissa olikin saada omalta osaltaan heidän äänensä kuuluviin esimerkiksi projektin alussa toteutetun kyselyn avulla. Kyselyssä tarkoituksena oli kartoittaa sitä, mitä työntekijät toivoivat aggressiokasvatuksellisen menetelmäni tieto-osuuden esimerkiksi sisältävän ja kuinka paljon he ovat työssään kokeneet väkivaltaa ja lapsen fyysistä aggressiivisuutta. Projektissa myös palaute on ensiarvoisen tärkeää projektin kaikissa vaiheissa, joten palautetta keräsin prosessin aikana suullisesti.

Teoreettisista malleista omaan opinnäytetyöhöni ja sen rinnalla syntyvään toiminnalliseen tuotokseen uskon parhaiten sopivan spiraalimallin (Kuvio 1). Spiraalimallissa kehittäminen kuvataan eräänlaisena jatkuvana kuviona eli spiraalina. Spiraalimallissa kehittämishankkeen tehtävät eli organisointi, perustelut, toteutus ja arviointi muodostavat kehän ja vaikuttavat toinen toisiinsa. Vuorovaikutus, reflektiivisyys ja arviointi ovat spiraalimallissa tärkeitä projektin onnistumisen kannalta. (Salonen 2013, 15-17.)

Koen, että myös lineaarinen malli sopii projektihenkiseen kehityshankkeeseen, mutta toisaalta lineaarinen malli on paljon suoraviivaisempi ja ei anna yhtä paljon sijaa dialogille ja väliarvioinnille. Itselleni reflektiivisyys ja vuorovaikutus on tärkeää ja koen sen olevan todella tärkeää myös tällaisen toiminnallisen tuotoksen luomisessa. Koen, että olisi ollut haastavaa ajatella kehittämistoimintaa, jossa ihmiset ja dialogisuus olisi jätetty huomiotta, etenkin kun kyse on varhaiskasvatuksen pariin luodusta toiminnallisesta menetelmästä. Siksi koen spiraalimallin sopivan työhöni parhaiten. Sen mukaisessa kehittämistoiminnassa tapahtuu jatkuvaa arviointia, pysähtymistä aiheen pariin, sekä tarpeen vaatiessa kehittämistoiminnan uudelleen suuntaamista ja tarkentamista. (Salonen 2013, 15.)

Kuvio 1. Toimintatutkimuksen spiraalimalli. (Mukaillen Toikko & Rantanen 2009, 67).

Kuitenkin koronatilanteen vallitessa suunnitelmani spiraalimallin mukaisesta projektista muuttui selkeästi lineaarisemman mallin mukaiseksi. Ei ollut mahdollisuutta reflektoida ja uudelleen ohjata suunnittelua aivan niin kattavasti, kuin olisin projektini kannalta halunnut, koska en pystynyt esimerkiksi testaamaan menetelmiäni yhteistyöpäiväkodissa. Projekti muuttui selkeästi suoraviivaisemmaksi (Kuvio 2). Linearisessa mallissa toiminta etenee kokonaisuudessaan huomattavasti suuremmin, joka sopii hyvin suoraviivaisiin ja nopeisiin projekteihin. Tällöin projekti etenee tavoitteen määrittelyn kautta suunnitteluun, toteutukseen ja projektin päättämiseen sekä tuotoksen arvioimiseen. (Salonen 2013, 15.)

Kuvio 2. Lineaarinen malli. (Mukaillen Salonen 2013, 15.)

Erilaisia tunnekortteja- ja menetelmiä on olemassa paljon, mutta koen, että saatavilla olevat materiaalit käsittelevät tunnetaitoja monesti yleisemmin perehtymättä yhteen tiettyyn tunnetilaan ja sen vaikutuksiin erityisesti. Esimerkiksi Haapsalon ja Kirkkopellon (2013) teos *Molli, Hyvällä mielellä vai pahalla päällä – tunteet taidoiksi* -opas sisältää osion harmita, mutta ei esimerkiksi varsinaisesti aggressiivisuudesta. Anne-Maria Kuuselan teos *Räyhä ravun kiukkupuuska* (2019) taas käsittelee kiukkua sadun muodossa, mutta

siinäkin kiukku on sanallista, ei fyysisesti uhkaavaa. Riihosen ja Suokkaan (2020) teos Aada ja kiukkuleijona sekin käsittelee kiukkuu harmituksen kautta. Missään näissä teoksissa tai menetelmissä ei sivuta esimerkiksi fyysistä aggressiivisuutta. Monia kiukkuu käsitteleviä teoksia tai menetelmiä mielestäni yhdistää se, että niissä kiukkuu käsitellään enemmän sanallisena kiukkuna. Omassa projektissani pääpaino on nimenomaan aggressiivisen käytöksen kohtaamisessa, sen vaikutusten pohtimisessa ja tunnetaitojen oppimisessa toiminnan varjolla. Siksi koen, että oma projektini voi tuoda parhaimmillaan jotain uutta näkökulmaa toiminnallisen menetelmän avulla toteutettavaan kasvatustilanteeseen.

5.3 Tuotoksen lähtökohta

Tarkoitukseni oli kevään 2020 aikana tuottaa päiväkotii Pilke Hyppyrille toiminnallisia menetelmiä aggressiokasvatukseen. Aiheeni valinta pohjautui omaan kokemukseeni ja sen myötä syntyneeseen kiinnostukseen, aiheen medianäkyvyyteen, ajankohtaisuuteen, Pilke Hyppyrin suunnalta osoitettuun mielenkiintoon ideaani kohtaan ja varhaiskasvatuksen kentältä kuultuihin toiveisiin siitä, että työntekijöiden näkemykset tulisivat kuulluksi.

Ajatukseni oli luoda runomuotoiseen tarinaan pohjautuvat tunnekortit, joiden oheen tahdoin tuoda muutaman toiminnallisen esimerkin siitä, miten kortteja voi päiväkodin arjessa käyttää. Toiminnallisten korttien lisäksi halusin tuottaa korttien oheen aikuisen oppaan, jossa korttien käyttöön valikoidut menetelmät esitellään. Tämän lisäksi keräsin oppaaseen varhaiskasvatuksen ammattilaisille tietoa aihealueen kirjallisuudesta ja esimerkiksi muista toiminnallisista menetelmistä, joiden avulla lapsen aggressiota olisi mahdollista alkaa työstämään ja kohtaamaan mahdollisimman ennaltaehkäisevällä otteella.

Projektin toteutin pääsääntöisesti itse, mutta esimerkiksi yhteistyökumppanini, eli Pilke Hyppyrin henkilökuntaa osallistin siten, että teetin heillä projektin aluksi kyselyn aiheesta. Tällä tavoin koen, että henkilökunnan ääni pääsi hyvin esille ja sain vahvistusta valitsemalleni suunnalle. Lisäksi kyselyn pitäminen heti projektin aluksi mahdollisti sen, että esimerkiksi aikuisen oppaan suunniteltua sisältöä oli mahdollista vielä muuttaa henkilökunnalta heränneiden toiveiden kautta, jolloin se palvelee paremmin heidän tarpeitaan.

Koen tekeväni kvalitatiivista eli laadullista tutkimusta, mutta kuten Saaranen-Kauppinen ja Puusniekka (2006) sanovat, tutkimuksen ei tarvitse olla mustavalkoisesti vain joko kvalitatiivista tai kvantitatiivista. Omassa työssäni keräsin tietoa kyselyn avulla, joka menetelmänä usein mielletään kvantitatiiviseksi metodiksi. Myös Vilkka (2007) sanoo, että kysely itsessään ei ole yhtä kuin määrällinen tutkimus, vaikka kyselyitä usein käytetäänkin määrällisissä tutkimuksissa aineiston keräämisen apuna. Omasta kyselystäni halusin mahdollisimman kattavan, joten siksi hyödynsin sekä suljettuja, että avoimia kysymyksiä.

5.4 Kyselyn analysointi ja tulokset

Kyselyt lasten aggressiivisuudesta varhaiskasvatuksessa (Liite1) työstin Pilke päiväkodin kahteen yksikköön, Pilke Hyppyriin ja Pilke Onnimanniin. Tähän ratkaisuun päädyimme siitä syystä, että molemmissa yksiköissä on 12 työntekijää, jolloin mahdollisuus saada enemmän vastauksia kyselyyn olisi suurempi. Kyselyt kiersivät päiväkodeissa muutaman viikon ajan. Kyselyssä oli sekä avoimia kysymyksiä, että monivalintakysymyksiä. Parhaissa kyselyissä pyritäänkin käyttämään erilaisia kyselytyyppejä. (SurveyMonkey 2020).

Omaan kyselyyni päädyin laatimaan sekä avoimia kysymyksiä, että monivalintakysymyksiä siksi, että saisin kyselyn avulla mahdollisimman kattavasti tietoa. Avoimien kysymysten tarkoituksena on hankkia enemmän tietoa kuin mitä esimerkiksi pelkillä monivalintakysymyksillä voi saada. Avoimien kysymysten vastauksia on vaikea analysoida esimerkiksi taulukkomuotoisesti, mutta avoimet kysymykset mahdollistavat varhaiskasvatuksen työntekijöiden omien kokemusten kertomisen teemaan liittyen syvemmin. Lisäksi osaan kysymyksistä monivalintakysely muotona palveli paremmin. (SurveyMonkey 2020.) Kyselyn monivalintaosiot olen muuttanut Excelin avulla diagrammeiksi, jotta kyselyn tulokset ovat selkeämpiä ymmärtää. Avoimet kysymykset taas olen avannut tekstimuotoisesti ja analysoinut jokaisen kysymyksen kohdalla keskeisiä löydöksiä.

Kyselyitä palautui minulle vastattuna kahdeksan kappaletta. Olisin toivonut saavani kyselyitä takaisin enemmänkin, mutta Pilke Hyppyriin johtajan mukaan vastausten määrään osaltaan vaikutti esimerkiksi se, että koronaepidemian takia moni opiskelija oli joutunut vaihtamaan opinnäytetyönsä tyyliä ja kyselyitä oli siksi paljon liikkeellä. Kuten Jyväskylän Yliopiston graduohjeessa (2020) sanotaan, kyselyjen hankaloittavaksi tekijäksi voi muodostua helposti vastaamattomuus. Lisäksi lyhyet kyselyt palautuvat varmemmin täytettyinä, kuin pitkät. (Hiltunen 2020.) Oma kyselyni on kattava, mutta tämän valinnan tein tietoisena siitä riskistä, että sekin voi osaltaan vaikuttaa vastausmääriin. Aihe on kuitenkin mielestäni sellainen, että sitä olisi ollut hankala käsitellä kovinkaan pintapuolisesti. Kyselyistä sainkin irti sen mitä olin toivonut, eli työntekijöiden omia kokemuksia lasten fyysisestä aggressiivisuudesta.

Avoimista kysymyksistä ensimmäinen oli: Millaisissa tilanteissa olet kohdannut lapsen aggressiivista käytöstä? Tähän vastauksina olivat muun muassa seuraavat:

”Siirtymätilanteet”, ”tilanteissa, joissa on liikaa ärsykeitä”, ”Liikaa lapsia yhtä aikaa”, ”Huomion tarve”, ”Kun rajat tulevat vastaan”, ”Kun lapsen itsesääätelytaidot eivät ole vielä kunnolla kehittyneet”, ”Ristiriitatilanteet, lapsi hermostuu kavereille”,

”Lapsi ei ole halunnut noudattaa sääntöjä”, ”Normaaleissa päiväkotitilanteissa ja tilanteissa, joissa lapsi ei haluaisi tehdä jotain mitä aikuinen pyytää lasta tekemään.”

Erityisesti vastauksissa korostui siirtymätilanteiden vaikutus. Jokaisessa kyselyyn vastanneen lomakkeessa siirtymätilanteet oli mainittu vaikuttavana tekijänä. Jokainen kyselyyn vastaaja (n=8) myös oli kokenut työssään lapsen fyysisesti aggressiivista käytöstä. (Kuvio 3.) Kysyttäessä: Oletko joskus joutunut pelkäämään lapsen fyysistä aggressiota? (Kuvio 4.) oli vastaajista (n=8) viisi joutunut pelkäämään ja kolme ei ollut joutunut pelkäämään.

Kuvio 3. Kyselyn kysymyksen numero 1 vastaukset kuviona.

Kuvio 4. Kyselyn kysymyksen numero 10 vastaukset kuviona.

Avoimista kysymyksistä toisena kysyin: Mitä keinoja sinulla on työssäsi puuttua lapsen aggressiiviseen käytökseen? Tähän sain muun muassa seuraavanlaisia vastauksia:

”Suullinen ohjaus”, ”Tunteiden sanoittaminen”, ”Tarpeen mukaan kiinni pitäminen (johon pitäisi kaikki työntekijät erikseen kouluttaa)”, ”Työkavereiden tuki”, ”Viedä lapsi rauhoittumaan jonnekin, missä hän ei ole vaaraksi muille tai itselleen”, ”Puhuminen”, ”Tilan rajaaminen”, ”Lapsen fyysinen rajoittaminen”, ”Rajojen

asettaminen”, ”Tilanteiden ennakointi”, ”Aiempi kokemus tilanteista”, ”Koulutukset kuten Avekki ja monipuolinen osaaminen.”

Tässä osiossa esille nousi etenkin tilanteiden ennakointi, joka oli mainittu suurimmassa osassa vastauksista keinona puuttua lapsen aggressiiviseen käytökseen. Suljetuissa kysymyksissä kysyin: Koetko tarvitsevasi lisää konkreettisia keinoja aggressiotilanteisiin? (Kuvio 5.) Tässä osiossa puolet vastanneista koki tarvitsevansa lisää konkreettisia keinoja ja puolet koki, että ei tarvitse lisää konkreettisia keinoja aggressiotilanteisiin.

Kuvio 5. Kyselyn kysymyksen numero 4 vastaukset kuviona.

Kolmantena kysyin: Millaisissa tilanteissa koet, että lapsi turvautuu väkivaltaan päiväkodin arjessa? Vastauksena tähän kysymykseen olivat muun muassa seuraavat:

”Ymmärtämättömyys”, ”Ahdistus”, ”Tunteiden sanoittamisen vaikeus”, ”Kielimuuri”, ”Turvautuminen väkivaltaan, kun ei ole muita keinoja”, ”Riitatilanteet”, ”Mielipaha”, ”Käytöshäiriöt”, ”Rajaamistilanteissa”, ”Kun lapsella ei ole keinoja selvittää ristiriitatilehteistä puhumalla ja jos hän on oppinut, että ristiriidat ratkotaan väkivallalla.”

Tässä osiossa esille nousivat erityisesti ristiriitatilehteet ja tunteiden ilmaisemisen ja sanoittamisen vaikeudet, jotka oli mainittu syinä jokaisessa vastauspaperissa.

Neljäntenä avoimena kysymyksenä kysyin: Mistä lapsen aggressiivinen käytös mielestäsi johtuu? Tähän kysymykseen vastauksena olivat muun muassa seuraavat seikat:

”Lapsi ei voi hyvin”, ”Käytöshäiriöt”, ”Ymmärtämättömyys”, ”Kotiolosuhteet”, ”Perheen muutokset”, ”Rutiinien muutokset”, ”Ärsykkeet”, ”Diagnoosit”, ”Lapsilla on kotonalla liikaa valtaa”, ”Lasten tableteilla ja muilla konsoleilla pelaaminen vaikuttaa”, ”Kun lapsella ei ole keinoja selvittää ristiriitatilehteistä puhumalla”, ”Mielipaha”, ”Ahdistus ja tunteiden sanoittamisen vaikeus.”

Tässä osiossa esille nousivat erityisesti perheolosuhteet ja niiden muutokset, käytöshäiriöt, ja vaikeus sanoittaa ja ilmaista tunteita. Ryhmäkoon vaikutuksista

aggressiokäyttäytymiseen kysyin suljetussa kysymyksessä numero 13 (Kuvio 6.) Vastajista (n=8) kuusi koki, että ryhmäkoolla on vaikutusta lapsen aggressiokäyttäytymiseen, yhden mielestä sillä ei ollut vaikutusta asiaan ja yksi ei osannut sanoa.

Kuvio 6. Kyselyn kysymyksen numero 13 vastaukset kuviona.

Viidentenä avoimena kysymyksenä kysyin: Millaista tukea toivoisit saavasi aggressiotilanteiden mahdolliseen ennaltaehkäisyyn/purkuun? Tähän sain muun muassa seuraavanlaisia vastauksia:

”Koulutusta kiinnipitotilanteisiin”, Jos saisi ELTO:n (erityislastentarhanopettaja) auttamaan haastavien lasten ohjaamisessa ja kasvattamisessa, niin olisi helppoa meidän kasvattajien pyytää apua niihin haastaviin tilanteisiin”, ”Purkuun kunnan keskustelua työryhmässä”, ”Ohjeita erilaisiin tilanteisiin ja yhtenäiset toimintaohjeet”, ”Koulutus”, ”Koulutusta esimerkiksi kiinnipitotilanteita varten ja niistä raportointiin”, ”Ennakoinnin opettelemista”, ”Tilojen rajaamista, sekä tunnetaitojen käsittelemisen opettamista ja koulutusta.”

Tässä osiossa esille nousivat erityisesti toiveet koulutuksesta sekä yleisesti, että etenkin kiinnipitotilanteiden suhteen. Lisäksi esille nousi tarve tunnetaitojen opettamiseen ja koulutukseen.

Kuudentena avoimena kysymyksenä kysyin: Oletko koskaan loukkaantunut lapsen aggressiivisuuden takia (Kuvio 7.) ja millaisia vammoja olet saanut kyseisenlaisessa tilanteessa? Tähän vastauksina sain:

”Verinaarmuja”, ”Mustelmia” ja ”Elinikäinen vamma”.

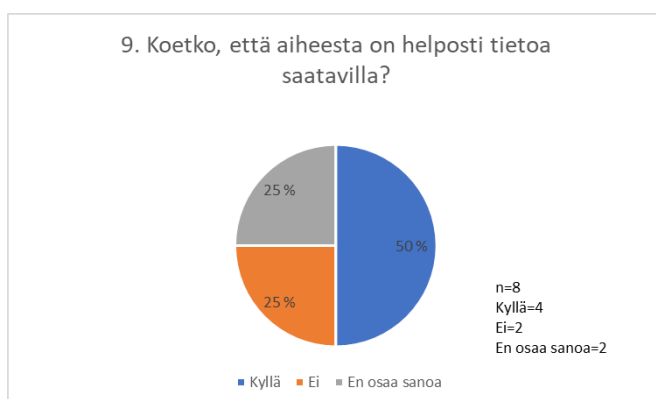
Eniten vastauksissa korostuivat mustelmat ja verinaarmut, joita oli yli puolella vastanesta tullut seurauksena lapsen aggressiivisesta käytöksestä.

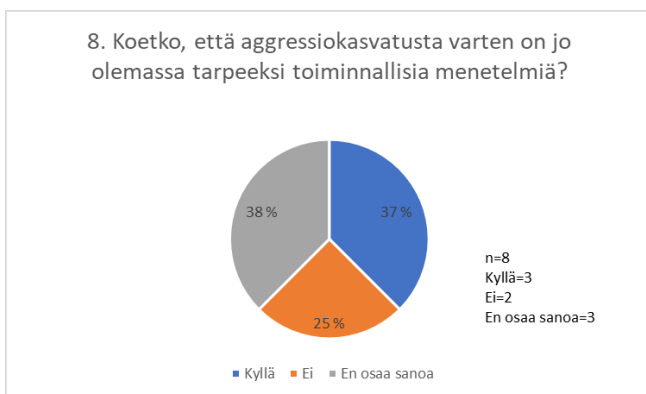
Kuvio 7. Kyselyn kysymyksen numero 11 vastaukset kuviona.

Seitsemäntenä avoimena kysymyksenä kysyin: Kuinka kauan olet työskennellyt varhaiskasvatuksen parissa? Vastauksissa korostui selkeästi se, että moni vastaajista oli ollut alalla suhteellisen vähän aikaa. Vastaajia oli alalla toiminut vuodesta kuuteen vuoteen. Kyselyissä selkeästi myös korostui se, että vastaajat, jotka olivat toimineet alalla kauemmin kuin puolitoista vuotta, olivat kokeneet lapsen rajua fyysistä väkivaltaa, kun taas ne, jotka olivat työskennelleet puolitoista vuotta tai vuoden, eivät sitä olleet kokeneet. Rajuimmat väkivallan kokemukset olivat vastaajista niillä, jotka olivat toimineet alalla 5-6 -vuotta.

Sama oli huomattavissa myös analysoitaessa monivalintaosion kysymyksiä siitä, kokiko työntekijä, että aiheesta on saatavilla tietoa helposti (Kuvio 8.) ja kokeeko työntekijä, että aggressiokasvatusta varten on jo olemassa tarpeeksi toiminnallisia menetelmiä. (Kuvio 9.) Vastaajista he, jotka olivat olleet alalla vuoden tai puolitoista, kokivat että tietoa on helposti saatavilla, kuten myös toiminnallisia menetelmiä aggressiokasvatuksen tueksi. Vastaajista ne, jotka olivat toimineet alalla yli puolitoista vuotta, kokivat, että eivät joko osanneet sanoa tai että tietoa ja menetelmiä ei ollut tarpeeksi olemassa. Koska vastauksia kyselyihin ei tullut kattavammin, on kuitenkin mahdotonta sanoa, onko tämän suoraan näin.

Kuvio 8. Kyselyn kysymyksen numero 9 vastaukset kuviona.

Kuvio 9. Kyselyn kysymyksen numero 8 vastaukset kuviona.

Kahdeksantena monivalintakysymyksenä kysyin: Koetko, että lapsen aggressiivinen käytös on lisääntynyt työurasi aikana (Kuvio 10.) ja lisäksi kysyin avoimena kysymyksenä, miten lasten aggressiivinen käytös on mielestäsi lisääntynyt työurasi aikana? Tässä osiossa kenenkään vastanneista mielestä aggressiivinen käytös ei ollut lisääntynyt oman työuran aikana. Tämä on hyvin loogista, koska jokaisen kyselyyn vastanneen ura oli kestänyt alle kuusi vuotta ja suurimman osan alle kaksi vuotta. Jos kysely olisi tehty esimerkiksi isommassa yksikössä, jossa työurien pituudet olisivat osalla vastaajista olleet selkeästi pidemmät, uskon että tulokset olisivat voineet olla hyvinkin erilaisia.

Kuvio 10. Kyselyn kysymyksen numero 15 vastaukset kuviona.

Yhdeksäntenä, eli viimeisenä avoimena kysymyksenä kysyin: Missä menee mielestäsi sallitun ja ei-sallitun aggressiivisen käytöksen raja? Tähän vastauksiksi sain muun muassa:

”Kiukkuaminen”, ”Huutaminen”, ”Itku-potkuraivarit”, ”Tunteiden väkivallaton ilmaiseminen”, ”Jos toisen koskemattomuus on uhattuna – ei-sallittua”, ”Jos lapsi on vaaraksi itselleen tai muille, menee raja yli”, ”Tavaroiden rikkominen” ja ”Minkäänlainen väkivalta ei ole sallittua.”

Vastauksissa korostui erityisesti se, että jos lapsi on vaaraksi itselleen tai muille, ylittyy raja silloin.

Kyselyn monivalintakysymykset olen siirtänyt diagrammimuotoon niiden selkiyttämiseksi (Kuviot 3-10.) Kaiken kaikkiaan kyselyn tulokset eivät olleet yllätys. Esiin nousseet teemat olivat hyvin saman suuntaisia, kuin mitä esimerkiksi lähdemateriaalien ja oman kokemukseni kautta arvioin niiden olevan. Odotin myös sitä, että eri pituiset urat voivat vaikuttaa siihen, onko työntekijälle ylipäättään muodostunut väkivaltakokemuksia työssään. En uskonut saavani kyselyiden kautta välttämättä niinkään varsinaista uutta tietoa, vaan vahvistusta sille, minkä lähteiden ja kokemuksen kautta olen itsekin oivaltanut. Lisäksi pidin kyselyn tekemistä tärkeänä siksi, että tahdoin kuulla työntekijöiden omia kokemuksia ja näkemyksiä aiheesta.

5.5 Projektin aikataulu

Projektin toteutin aikavälillä helmikuu-huhtikuu 2020, eli aikatauluni oli aika tiukka. Idea opinnäytetyöstäni oli kuitenkin ollut läsnä ajatuksissani jo pidemmän aikaa. Tästä syystä projektia oli helpompi lähteä määrätietoisesti tekemään hyvällä vauhdilla. Oma kiinnostukseni aihepiiriä kohtaan helpotti myös mielestäni osaltaan projektin etenemistä. Oli mielekästä ja kiinnostavaa tutkia aihetta, josta itselläkin on omakohtaista kokemusta. Tällöin tutkiminen ja aiheeseen syventyminen, sekä asioiden pohtiminen ja kirjoitustyö ei tuntunut prosessina ikävältä.

Työtunteja opinnäytetyöni kirjallisen osan sekä toiminnallisen menetelmän tuottamiseen meni huomattavasti enemmän, kuin 15 opintopisteen verran, mitä opinnäytetyömme opintopistemäärä on. En kuitenkaan missään vaiheessa alun perinkään kokenut, että tätä projektia voi tehdä puolivillaisesti. Tavoitteenani oli tehdä kokonaisvaltaisesti mahdollisimman laadukas työ, sillä näin koen sen mahdollisimman hyvin palvelevan tarkoitustaan, eli tiedon lisäämistä aiheesta varhaiskasvatuksen parissa työskenteleville ja mahdollisimman ennaltaehkäisevän toiminnallisen menetelmän luomista lapsen aggressiokasvatuksen tueksi. Projektin etenemistä seurasin ja kirjasin Excelliin tekemäni seurantalomakkeen avulla (Taulukko 1). Se helpotti osaltaan projektikokonaisuuden hallintaa ja oman tekemisen seuraamista projektin edetessä. Jälkeenpäin arvioituna pysyin aikataulussani todella hyvin, vaikka tänä aikana tulikin isoja muuttujia matkaan esimerkiksi koronaepidemian takia. koronatilanne ja sen nopea muuttuminen valtakunnallisella tasolla vaikutti osaltaan esimerkiksi omaan mahdollisuuteeni työstää projektiani, kun lapseni ei päässyt päiväkotiin ja

toisaalta taas siihen, miten kykenin esimerkiksi testaamaan menetelmiäni yhteistyötahoni Pilke Hyppyrin kanssa.

Taulukko 1. Kehittämishankkeen prosessikuvaus. (Mukaien Lahdenperä 2018, 26-27.)

Kuukausi 2020	Toiminta	Toimija	Menetelmät	Tuotettu materiaali
Helmi- kuu	12.2. Idea syntyy.	Tekijä.	Aikaisemman tiedon käyttö.	
	13.2. Puhelun Pilke Hyppyrin johtajan kanssa ja alustava sopimus yhteistyöstä.	Tekijä & Yhteistyökumppani.	Dialoginen keskustelu.	
	14.2. Ilmoittautuminen opinnäytetyö prosessiin.	Tekijä.		Ilmoittautumislomake.
	18.2. Tapaaminen Hyppyrin johtajan kanssa.	Tekijä & Yhteistyökumppani.	Dialoginen keskustelu.	
	19.2. Opinnäytetyön ohjaaja nimetään. Suunnitelman teko alkaa.	Tekijä & Opinnäytetyön ohjaaja.	Aikaisemman tiedon käyttö.	
	20.2. Lähdemateriaalien etsintä alkaa.	Tekijä.	Aikaisemman tiedon käyttö.	
	22.2. Toiminnallisen tuotoksen hahmotelu alkaa.	Tekijä.	Kokeileva toiminta.	
	Yhteys Hyppyrin johtajaan.	Tekijä & Yhteistyökumppani.	Dialoginen keskustelu	Sähköposti.
	26.2. Opinnäytetyön suunnitelman ohjaavalle opettajalle.	Tekijä & Opinnäytetyön ohjaaja.		Opinnäytetyön suunnitelma.
	27.2. Kyselyn laatimista Pilkeen henkilökunnalle.	Tekijä.		
	Maaliskuu	5.3. Opinnäytetyön suunnitelman esitys.	Tekijä & Opinnäytetyön ohjaaja.	Dialoginen keskustelu.
6.3. Palautteen pohjalta korjattu suunnitelma ja kysely ohjaavalle opettajalle.		Tekijä & Opinnäytetyön ohjaaja.	Dialoginen keskustelu.	Opinnäytetyön suunnitelma.
7.3. Tunnekorttien luonnostelu alkaa.		Tekijä.	Kokeileva toiminta.	
9.3. Ohjaavan opettajan kommentit kyselystä → Muutokset kommenttien mukaan. Opinnäytetyön suunnitelma hyväksytään.		Tekijä & Opinnäytetyön ohjaaja.	Dialoginen keskustelu.	Valmis kysely word-tiedostona, opinnäytetyön suunnitelma.
10.3. Opinnäytetyön aloitus.		Tekijä.	Aikaisemman tiedon käyttö.	
11.3 Yhteys Hyppyrin johtajaan. Sovitaan päivä kyselyn toimittamiseen ja sopimusten kirjoittamiseen.		Tekijä & Yhteistyökumppani.	Dialoginen keskustelu.	
17.3. Tapaaminen Hyppyrin johtajan kanssa. Toimeksiantosopimusten allekirjoitus. Kyselyt kierto.		Tekijä & Yhteistyökumppani.	Dialoginen keskustelu.	Toimeksiantosopimukset.
18.3. Tunnekorttien tekoa digitaalisesti. Kiukkukiekan rakentamista. Aikuisen oppaan tekstiosuoksien työstöä.		Tekijä.	Aikaisemman tiedon käyttö & kokeileva toiminta.	kiukkukiekk.
24.3. Aikuisen oppaan tekstiosuudet valmiina. Ohjevihkosen lopullisen ulkoasun työstäminen alkaa. Tunnekorttien teko jatkuu. Värikorttien teko alkaa.		Tekijä	Aikaisemman tiedon käyttö & kokeileva toiminta.	
27.3. Ärri-peikon tunnekortit valmiit. Aikuisen oppaan ulkoasun työstäminen jatkuu.		Tekijä	Aikaisemman tiedon käyttö & kokeileva toiminta.	Tunnekortit, word-tiedosto.
30.3. Nukketeatterihahmot valmiit. Värikortit valmiit.	Tekijä		Nukketeatterihahmot & Värikortit	
Huhtikuu	7.4. Kyselyt valmiina. Kyselyiden purku alkaa. Projektin tämän hetkisten vaiheiden esittely Pilke Hyppyrin johtajalle.	Tekijä & Yhteistyökumppani	Dialoginen keskustelu	
	12.4. Aikuisen opas valmis. Loppusilaukset ja viimeistely.	Tekijä		Aikuisen opas word-tiedosto sekä fyysinen tuotos.
PROJEKTI VALMIS	15.3.2020	Tekijä		Valmis opinnäytetyö pdf & Ärrin äkäpussi.

5.6 Opinnäytetyönä syntynyt tuotos

Tuotoksenani toimii aggressiokasvatuksellinen toiminnallinen kokonaisuus, eli Ärri-peikon äkäpussi, joka sisältää tunnekortit, värikortit, kiukkukiekan, nukketeatterihahmot, Ärri-

peikon, sekä aikuisen oppaan varhaiskasvattajalle. Kaikki Ärr-peikon äkäpussin hahmot olen luonut itse. Ärr-peikon kiukkupussin taustatarina pohjautuu runomuotoiselle pienelle tarinalle, jonka kautta lapset pääsevät paremmin sisälle aiheeseen ja sen käsittelyyn. Runo johdattaa lapset kolmen erilaisen metodin äärelle, joiden kautta Ärrin kiukkupaketin sisältöjä voidaan käyttää apuna arjen pedagogiikassa.

Kuva 1. Ärr-peikko.

Ärr-peikon hahmon ulkomuodon, asennon ja ilmeen piirsin (Kuva 1.) mukaiseksi, koska halusin esimerkiksi asennolla ilmentää kiukun alkupistettä, jolloin toisinaan lapset seisovat kädet puuskassa ja huutavat. Käytin myös jonkun verran omaa 4-vuotiasta lastani ja hänen mielipiteitään apuna hahmojen ilmeiden luomisessa. Lasten suusta usein tulee aitoa palautetta, ja tyttäreni huomiot auttoivat ehdottomasti minua projektin työstämisessä. Esimerkiksi näytettyäni päähahmoani Ärr-peikkoa lapselleni, tokaisi hän heti:

”Näyttää ihan samalta kuin minä, kun suutun!”

Päähahmon, eli helposti kiukustuvan Ärrin lisäksi korteissa seikkailee Ärr-peikon ystäviä, eli erilaisia eläimiä. Näiden ystävyysten avulla on tarkoitus tutkailla yhdessä lasten kanssa erilaisia aggressiotilanteisiin mahdollisesti liittyviä tunteita ja muun muassa sitä, miten voimme käsitellä tunteitamme paremmin. Lisäksi on tarkoitus saada korttien ja menetelmien avulla lapset ymmärtämään ja huomioimaan toistensa tunteita. Miltä tuntuu, kun kaveri lyö? Mitä se saa minussa aikaan? Miten kaveria voisi auttaa kiukun hetkellä? Tunnetiloiksi korttien eläinhahmoille valikoituivat lähteiden kautta otanta tunteita, jotka ovat: vihainen, säikähtänyt, surullinen, yllättynyt, jännittynyt, häpeissään, harmistunut, ja pettynyt.

Kyseiset tunnetilat valitsin siksi, että vaikka aggressiivisesti käyttäytyvän lapsen mieltään pääsääntöisesti olevan esimerkiksi vihainen, on tärkeää huomata myös se, että lapsi

itse kokee usein tilanteissa pettymystä, häpeää, surua ja jännittyneisyyttä omista reaktioistaan. (Koskinen & Riihonen 2020, 26-27.) Lisäksi valikoidut tunnetilat sopivat myös sellaisten tilanteiden käsittelyyn, missä lasten kanssa keskustellaan esimerkiksi siitä, miltä toisesta voi tuntua, jos kaveri lyö.

Kuva 2. Esimerkkikuva tunnekortista.

Varhaiskasvattajille tarkoitettu aikuisen opas sisältää ohjeistukset Ärrin-kiukkupussin menetelmien käyttöön, pieniä vinkkejä tilanteiden hallintaan päiväkotiympäristössä, sekä suosituksia aihealueen kirjallisuudesta, tunnepaketeista ja tv-ohjelmista. Tuotokseni on fyysinen paketti, mutta mahdollista esimerkiksi aikuisen oppaan osalta muuttaa myös sähköiseen muotoon, jolloin opasta olisi helpompi päivittää. Sähköisessä muodossa oppaan saatavuus myös lisääntyisi huomattavasti. Tämän näen eräänä mahdollisena jatkokehitys-ideana.

Tunnekorttien ja aikuisen oppaan lisäksi pakettiin kuuluu värikortit, kiukkukiekko, nukketatterihahmot ja Ärr-peikko nukke. Halusin tunnekorttien lisäksi pakettiin ehdottomasti myös värikortit, koska tällöin paketti palvelee laajemmin erilaisia oppijoita. Monilla aggressiivisesti käyttäytyvillä lapsilla on usein vaikeuksia hahmottaa toisten tunteita ja ilmeitä, jolloin värien kautta asioiden hahmottaminen voi olla heille avuksi asian käsittelemisessä. (Koskinen & Riihonen 202, 158-160.) Häkämiehen (2005) mukaan taide on erinomainen keino vahvistaa vuorovaikutusta ja kommunikointia tilanteissa, joissa kielellinen ilmaisu on hankalaa. Tähän pohjaten halusin tunnepakettissani tarjota menetelmiä, joissa musiikki, askartelu ja taiteilu ovat luonteva osa toimintaa (Häkämies 2005, 153).

Alusta asti minulle oli selvää, että tahdon toteuttaa Ärrin-kiukkupussiin myös kolmiulotteisen Ärrin- hahmon, jotta aiheen voisi tuoda vielä konkreettisemmin lähemmäs lapsia. Hahmon ja siihen liittyvän runon kautta lasten on mielekästä alkaa tutkimaan aihetta ja

peikkohahmo varmasti herättää lapsissa kiinnostusta. Myös Saaren (2001) mukaan nuketeatteri ja erilaisten komiulotteisten hahmojen käyttö tunneyöskentelyssä on tärkeää. Hänen mukaansa lapset mieltävät hahmot todellisiksi ja kokevat samaistuvansa hahmoon. Tämä auttaa lapsia kokemaan käsiteltävän aiheen kokonaisvaltaisemmin ja samalla hahmo opettaa lapsia esimerkiksi toisen asemaan asettumisen tärkeyden ymmärtämisessä. (Saari 2001, 15-17.)

Kuva 3. Ärrin äkäpussin sisältöä.

Aikuisen oppaaseen halusin sisällyttää valikoitujen menetelmien opettamisen lisäksi osion aihepiiriin liittyvien kirjojen ja ohjelmien sekä erilaisten tunnekorttien esittelystä. Toimituani itse varhaiskasvatusalalla muutamia vuosia, koen että arjen kiireiden helpottamiseksi on hyvä, jos vinkkejä ja neuvoja on listattu yksien kansien väliin. Oppaasta on varhaiskasvattajan helppoa saada neuvoja siitä, mistä aihepiirin tietoutta voi saada lisää. Usein työ on hektistä ja koen kaiken säästetyn ajan tiedonhaun suhteen jättävän varhaiskasvattajalle lisää aikaa esimerkiksi muuhun pedagogiseen suunnitteluun tai lasten kanssa vuorovaikuttamiseen.

5.7 Tuotoksen arviointi

Tavoitteenani projektissa oli tuottaa kohderyhmälle sopiva ja selkeä kokonaisuus. Koen, että esimerkiksi toiminnallisten menetelmien sijoittaminen fyysiseen pussiin, toi siihen lapsille sopivaa leikkisyyttä ja mielenkiintoa. Myös värillisten tunnekorttien, värikorttien,

kiukkukiekon ja Ärry-Peikon koen olevan kohderyhmälle sopivia tapoja työstää aihetta. Vakava ja osittain myös ahdistava aihe on projektissani käsitelty lapselle ominaisella tavalla, eli leikin ja vuorovaikuttamisen kautta.

Kuva 4. Nukketeatterihahmot ja värikortit.

Koen, että menetelmät eivät ole liian vaikeita ja varhaiskasvattajan on esimerkiksi nopea oppia ohjaamaan ne. Projektissa työläin osuus oli ehdottomasti erilaisten ilmeiden tutkiminen ja niiden piirtämisen harjoittelu. Ei ole yksiselitteisen helppoa piirtää erilaisia tunnetiloja niin, että kohdeyleisökin mieltää ilmeet samalla tavalla. Tutkailin paljon ilmeitä esimerkiksi internetistä, erilaisilta piirroshahmoilta ja ihmisiltä. Harjoittelin erilaisten ilmeiden piirtämistä useamman viikon, ennen kuin tein lopullisen valinnan korttien tunnetiloista.

Lisäksi kyselin projektin edetessä muun muassa kuudelta ulkopuoliselta ihmiseltä heidän näkemystään ilmeisiin, koska halusin testata, näkevätkö muut ihmiset luomani ilmeet kuten näen ne itse. Palautteena sain muun muassa kommentteja:

”Todella hyvin tehtyjä ilmeitä.”, ”Tosi onnistuneesti olet tulkinnut ilmeitä.” ja ”Kyllä noista näkee mitä niillä halutaan esittää.”

Ihmiset näkivät ilmeet pääsääntöisesti hyvin samansuuntaisesti, kuin minä itsekkin, mutta välillä ilmaisivat tunnetilaa esimerkiksi synonyymillä. Vaikeimmaksi ilmeeksi tulkita nousi testausten kautta harmistunut, johon perusteluna oli muun muassa:

”Tämä on ehkä vaikein tulkita, koska se on ilmeenä hienovaraisempi. Tavallaan hän on varmaan pahastunut, tai sitten tylsistynyt.”

Kuva 5. Tunnekortit.

Tästä reflektoinnista oli projektini kannalta erityisen paljon hyötyä, sillä sain sen avulla tietoa esimerkiksi siitä, ovatko ilmeet lainkaan tunnistettavia.

Aikuisen oppaan osalta lähtökohtana oli oppaan selkeys ja helppolukuisuus. Tahdoin oppaan olevan ulkoasultaan selkeä, mutta kokonaispakettiin sopiva ja kuitenkin teeman mukaisesti myös lapsenomainen. Koko projektin värinkäyttöä mielessäni ohjasi se, että rankasta aiheesta johtuen en halunnut värien olevan synkeitä ja ahdistavia. Halusin tuoda ulkoasuun esimerkiksi pehmeää ja lämmintä keltaista, joka on valon väri ja yhdistetään usein lämpöön, voimaan, onneen ja toivoon. Värinä keltainen usein viestii myös vilpittömyyttä, iloa ja avoimuutta. (Trötschkes 2012; Birren 2013, 172.)

Lisäksi esimerkiksi Ärri-peikon päävärinä näin heti vihreän, koska vihreä edustaa elämää. Lisäksi vihreän koetaan edustavan turvallisuutta, toivoa ja luottamusta. (Trötschkes 2012; Birren 2013, 172-173.) Haluankin ajatella, että myös väreillä on projektissani tärkeitä merkityksiä. Aihealue on monelta osin rankka, mutta lopulta rankkojen ja vaikeidenkin teemojen taustalla uskon olevan toivoa, jota myös molemmat mainitsemista väleistäni edustavat.

Kotimaisten kielten keskuksen (2020) mukaan ohjeita ja oppaita tehdessä tärkeää on selkeä rakenne, hyvä otsikointi sekä aiheeseen sopivat hyvät kuvat. Kotimaisten kielten keskuksen (2020) mukaan ohjeita tehdessä tulisi olla erityisen tarkkana siinä, että eri asiat tai vaiheet on esitetty johdonmukaisessa järjestyksessä. Ohjeissa tulisi käydä selkeällä tavalla ilmi, mitä on tarkoitus tehdä ensin, mitä sitten, ja mitä tehdään lopuksi. (Kotimaisten kielten keskus 2020.) Mielestäni oppaani onnistui toteuttamaan nämä kriteerit, koska suunnittelin ja työstin tekstejä, niiden värimaailmaa ja fontteja, sekä niiden sijoittelua

kuvien kanssa todella tarkasti. Tämän koinkin olevan eräs projektini työläimmistä vaiheista. Lisäksi opasta tehdessä täytyi ottaa taitossa huomioon se, että valmiin oppaan saa laitettua opinnäytetyön liitteeksi ja lisäksi tulostettua osaksi Ärrin äkäpussia. Näihin molempiin oli tehtävä kokonaan omat taittonsa, joka osaltaan toi haasteita projektiin.

Oman erityisen haasteensa tuotoksen arviointiin toi myös koronakriisin tuomat vaikutukset esimerkiksi menetelmien testaamiseen. Tarkoitukseni oli hyödyntää hyvää yhteistyötä Pilke Hyppyrin kanssa paljon enemmän, mutta valtiontasolta tulleet suositukset ja määräykset rajoittivat osaltaan tätä. Ideaalissa tilanteessa olisin esimerkiksi halunnut testata lasten reaktioita kortteihin ja valittuihin menetelmiin. Koen kuitenkin, että tästä harmillisesta takaiskusta huolimatta tuotokseni pohjaa vahvasti teoretietoon sekä omaan näkemykseeni, jonka olen saanut työskenneltyäni varhaiskasvatuksen parissa. Lisäksi Pilkkeelle tekemäni kysely toi minulle tärkeää vahvistusta projektin työstämiseen ja suunnitteluun. Lisäksi hyvä keskusteluyhteys Pilke Hyppyrin johtajaan auttoi projektin vaiheissa ja johtaja olikin todella tyytyväinen projektini tuotokseen.

Koronatilanne pakotti käyttämään luovuutta myös menetelmien testaamisessa, joten testaamisessa hyödynsin omaan lastani ja hänen reaktioitaan. Ideaalia olisi ilman muuta ollut testata menetelmiä myös suuremman lapsiryhmän kanssa, mutta toisaalta vallitseva tilanne ja sen tuomat muutokset toimivat opetuksena siitä, että harvoin projektit sujuvat kokonaisuudessaan alkuperäisten suunnitelmien mukaisesti. Vastoinkäymiset on vain käännettävä voimavaroiksi ja otettava käyttöön suunnitelma B.

Mielestäni lapsille ei kannata luoda liian monimutkaisia toiminnallisia harjoitteita. Tämän seikan yritin pitää mielessäni suunnitellessani ja valikoidessani pakettiini tulevia toiminnallisia menetelmiä. Koen, että esimerkiksi yhdessä askarreltava kiukkukiekko on menetelmänä sellainen, että sitä on mahdollista toteuttaa monen ikäisten lasten kanssa. Kiukkukiekkoa on myös ohjaajan mahdollista helpottaa pienemmille lapsille leikkaamalla kiukkukiekon aihiot etukäteen valmiiksi. Riihosen ja Suokkaan mukaan (2020) kiukkua voi mitata aivan kuten esimerkiksi ilman lämpötilaa ulkona. Tunteita mittaamalla lapsen on mahdollista saada käsitys siitä, että tunteita tulee ja menee ja niissä on eri voimakkuuksia. (Riihonen & Suokas 2020, 36.)

Kuva 6. Ärri-peikko ja kiukkukiekkko.

Ärrin äkäpussin menetelmien ohjeet eivät ole monivaiheisia ja pitkiä, joten ohjaajan on helppoa oppia ne jopa ulkoa. Myöskään mikään toiminnallinen menetelmä ei vaadi sinälleen mitään sellaisia erityisiä tarpeita, mitä ei jokaisen päiväkodin askarteluvälineistöstä löytyisi muutenkin. Tätä pidän käyttämisen kynnyksestä madaltavana seikkana, sillä on todennäköisempää, että arjessa käyttöön pääsevät sellaiset menetelmät, joita on mahdollista toteuttaa ilman erityistä materiaalien hankintaa. Oma näkemykseni on, että kaikki kolme menetelmää soveltuvat monen ikäisille lapsille. Lisäksi laajentaakseni ikäskala, halusin kirjoittaa tunnekortteihin tunnetilat tavuviivoilla. Tällöin ne palvelisivat myös esimerkiksi juuri lukemaan oppivia tai oppineita.

Kuva 7. Värikortit.

Esittelin Ärrin Äkäpussin menetelmieni Pilke Hyppyrin johtajalle 7.4.2020 ja hän antoi siitä varsin hyvää palautetta dialogisen keskustelun kautta. Erityisen ihastunut hän oli

luomiini tunnekortteihin, koska ne olivat värikkäitä ja ilmeikkäitä. Myös erilaiset tavat huomioida lasten yksilöllinen tapa oppia, ilahduttivat Pilke Hyppyrin johtajaa projektissani. Lähetän valmiin opinnäytetyöni kirjallisen osan Hyppyrin johtajalle vielä luettavaksi ennen opinnäytetyöni seminaaria, jotta hän voi antaa palautetta vielä kattavammin. Kaiken kaikkiaan Pilke Hyppyrin johtaja oli tyytyväinen työpanokseeni ja luomaani toiminnalliseen menetelmään, joten koen projektini palvelevan tarkoitustaan ja olevan täten erittäin onnistunut.

6 POHDINTA

Tarkasteltaessa tutkimuksen eettisyyttä, mainitaan Arene ry:n ammattikorkeakoulujen opinnäytetöiden eettisissä suosituksissa (2020), että osa tutkimuksen eettisyyden toteutuksista on muun muassa se, että tutkimus on suunniteltu hyvin (Arene ry 2020, 9). Omalla kohdallani hyvä ja tarkka suunnitteleminen oli avain asemassa siinä, että projektin pystyi lopulta toteuttamaan nopealla aikataululla. Itselläni suunnittelutyö alkoi oikeastaan heti opintojen alettua, koska jo silloin aloin pohtia millaisen opinnäytetyön haluan tehdä. Aiheen osalta asia tarkentui oikeastaan jo vuotta aikaisemmin, kuin mitä aloitin työstämään opinnäytetyötäni, sillä oman loukkaantumiseni kautta kumpusi halu jollakin tavalla tutkia lasten fyysistä aggressiivisuutta. Jo tuolloin aloin lukemaan aiheeseen liittyvää kirjallisuutta ja katsoa aiheeseen liittyviä dokumentteja, joten kerrytin tietopohjaa ja keräsin lähdemateriaaleja pikkuhiljaa jo varsin ajoissa. Tämä osaltaan helpotti sitä, että projektin alkaessa minulla oli jo varsin kattavasti lähdemateriaaleja tiedossani, mikä helpotti projektin käynnistämistä merkittävästi.

Opinnäytetyötä tehdessä tulee myös ottaa huomioon esimerkiksi yksityisyyden suojan toteutuminen. Omassa opinnäytetyössäni teetin Pilke päiväkodeissa kyselyn, jonka saatekirjeessä mainitsen, että kysely on anonyymi ja että jokaisen kyselyyn vastaavan yksityisyyden suoja säilyy. (Arene 2020, 13.) Myös ennen opinnäytetyön prosessin alkamista allekirjoitettu toimeksiantosopimus luo osaltaan eettisyyttä projektiin, sillä siinä on eritelty ja sovittu kaikki projektiin liittyvä yhdessä toimeksiantajan, opinnäytetyön ohjaajan ja tutkijasta tekevän, eli minun itseni välillä. (Arene 2020, 21.) Lisäksi osana omaa opinnäytetyöprojektiani syntyi toiminnallinen tuotos, jonka tekijänoikeudet ovat minulla, mutta jonka käyttöoikeus on myös toimeksiantajallani Pilke Hyppyriellä. (Arene 2020, 22.)

Oman osansa eettisyyteen tuo myös se, että työhön valikoituu luotettavia ja ajantasaisia lähdemateriaaleja, jotka on merkitty tekstiin ja lähdeluetteloon asianmukaisesti. (Arene 2020, 23.) Pääsääntöisesti pyrin projektissani käyttämään mahdollisimman uutta tietoa ja tietoa, joka on aiheeseen soveltuvaa sekä validia. Enimmäkseen käytin lähteenä kirjoja ja internetin luotettavia sivustoja.

Lisäksi päätin hyödyntää lähteinä myös erilaisia lehtiartikkeleita osoittamaan valikoiduissa kohdissa sen, miten ajankohtainen aihe on valtakunnallisella tasolla. Kyseiset lehtiartikkelit ja esimerkiksi A-Studioin aihealuetta käsittelevä ohjelma olivat joulukuussa 2019 itselläni oman kokemuksen ohella eräs merkittävimmistä syistä, mitkä saivat minut lopulta valitsemaan tämän aiheen opinnäytetyöhöni. Tällaisen helposti kenen tahansa saatavilla olevan tiedon koen olevan tärkeä väline tuoda aihetta näkyväksi entistä laajemmin.

Pohtiessani opinnäytetyöni kirjallista osaa ja toiminnallista osuutta, koen tämän projektin kokonaisuutena syventäneen omaa osaamistani ja ammattitaitoani entisestään. Uskon tämän projektin tuoneen minulle hyviä valmiuksia jatkossa suuntautua itseäni kiinnostavan erityisvarhaiskasvatuksen pariin. Toiminnallista osuutta kriittisesti pohtiessani tiedostan sen, että mahdollisuudet laajempaan ja teknisesti näyttävämpään lopputulokseen on aina. Tiedostan kuitenkin myös sen, että jotenkin projekti ja siihen käytettävä aika on rajattava. Ajattelen myös niin, että vaikka projekti valmistuu, ei se silti ole ikinä valmis. Tätäkin projektia olisi erittäin mielenkiintoista saada jatkaa joskus ja työstää sitä entistä ammattimaisempaan suuntaan esimerkiksi ulkoasun suhteen.

En ole kaupallinen toimija, joten minulla ei korttieni ja oppaani ulkoasun takana ole erillistä ammattikuvittajaa tai kustantamoita. Silti koen tehneeni hyvää työtä ja uskon lasten pitävän värikkäistä, yksinkertaisista ja ilmeikkäistä hahmoista sekä tarinoista hahmojen takana. Lisäksi koen haastaneeni itseni ja taitoni, sillä en ole koskaan ollut erityisen taitava tekemään esimerkiksi taittoja. Itseni haastamisen kautta koenkin projektin aikana oppineeni eniten myös sellaisia taitoja, joita uskon tarvitsevani tulevaisuudessa työssäni varhaiskasvatuksen parissa.

Kun pohdin projektia kokonaisuutena, erityisen rakkaaksi minulle muodostui sen aikana Ärripeikon runo, johon kiteytyy monelta osin koko projektin ydin: Lapsi, joka oireilee fyysisen väkivallan kautta ei ole paha, vaan kokee itsekin usein oman oireilunsa negatiivisena asiana. (Cacciatore 2008, 16-17.) Tätä seikkaa halusin runonkin säkeissä tuoda esiin: Ei Ärripeikkokaan voi hyvin, kun hän satuttaa muita.

Erilaisia tunnekortteja, mittareita ja tunnekasvatusmetodeja on paljon ja projektiin valitsemani menetelmät pohjautuvat pitkälti omaan kokemukseeni varhaiskasvatuksen parissa ja moninlaisiin erilaisiin toiminnallisiin menetelmiin, joita olen itse työssäni käyttänyt ja toimiviksi havainnut. Lisäksi menetelmät pohjaavat paljon opinnäytetyössäni mainittuihin teoretietoihin esimerkiksi siitä, että usein aggressiivisesti oireilevan lapsen voi olla vaikea ilmaista itseään, tunteitaan ja ylipäättään ymmärtää muiden ilmeitä tai tunnetiloja. Lisäksi fyysisen aggressiivisuuden on todettu olevan usein yhteydessä kielellisen kehityksen viivästymiseen. (Pulkkinen, 2002, 64; Koskinen & Riihonen 2020, 42.)

Teorian kautta saatuun tietoon pohjaten omassa tunnepaketissani apuna käytetäänkin siksi kuvia, ilmeitä, värejä, askartelua, musiikkia, taidetta, nukketeatteria ja aiheesta keskustelua, eli menetelmiä, joiden on todettu auttavan myös sellaisia lapsia oppimaan ja kokemaan, joille esimerkiksi kielellinen kehitys ja tunteiden, sekä ilmeiden tulkitsemisen vaikeus voi olla osa aggressiivikäyttäytymistä. (Koskinen & Riihonen 2020, 158-160, 266-267; Häkämies 2005, 153.) Lisäksi projektissani syntynyt aikuisen opas pohjautuu tietoon siitä,

että varhaiskasvatuksen parissa työskentelevät aikuiset kokevat kaipaavansa lisää tietoa lapsen aggressiivisesta käyttäytymisestä ja sen kohtaamisesta, sekä toivovat saavansa äänensä paremmin kuuluviin. (Kaukonen 2013; Ahonen 2018; Ali-Hokka 2020; Yle 2020.)

Pohtiessani yhteistyötäni Pilke Hyppyrin kanssa, en voi todeta muuta kuin sen, että yhteistyö tuntui todella luontevalta ja mutkattomalta. Oli erittäin mielekästä tehdä tunnepakettia ja opinnäytetyön tutkimuksellista osaa yhteistyötaholle, jonka sisältä löytyi vahva kiinnostus valitsemaani aihetta ja toiminnallista ideaani kohtaan. Erityisesti dialogiset keskustelut Pilke Hyppyrin johtajan kanssa vahvistivat tunnetta siitä, että tärkeäksi kokemalleni projektille on löytynyt erinomainen yhteistyötaho. Työskentelyni projektin aikana oli varsin itsenäistä, mutta koin koko ajan, että minulla on vahva tuki taustallani ja että voisin koska tahansa kysyä apua tai neuvoja. Koin Pilke Hyppyrin erittäin kannustavana ja vastaanottavaisena yhteistyötahona ja erittäin merkittävänä projektini kannalta näen myös sen, että Pilke Hyppyrin johtaja jakoi huoleni lasten aggressiivisesta käyttäytymisestä varhaiskasvatuksessa ja tiedosti valtakunnallisestikin heränneet työntekijöiden huolet aiheeseen liittyen (Yle 2020). Näiden seikkojen takia en olisi voinut toivoa parempaa kohdetta projektini kirjalliselle osuudelle ja toiminnalliselle tuotokselle.

Kun mietin tuotokseni merkitystä omalla alallani, niin toivon sen lisäävän tietoisuutta asiasta ja rikkovan osaltaan tabua. Koen, että aihetta on tärkeää nostaa esiin ja tuoda ihmisten tietoisuuteen, jotta sekä lasten, että aikuisten olisi mahdollista voida paremmin päiväkodeissa. Tämän vuoksi toivonkin, että toiminnallinen tuotokseni innostaisi edes yhteistyöpäiväkotini henkilökunnan tuomaan etenkin ennaltaehkäisevän aggressiokasvatuksen luontaiseksi osaksi päiväkodin arkea, nyt kun heillä on olemassa siihen valmis pakettikin.

Toivonkin projektin merkityksen olevan siinä, että sen avulla kynnyks tarttua aiheeseen mahdolluisi, eikä aggressiokasvatusta unohdetaisi osana päiväkodin pedagogista toimintaa. Uskon, että luomani toiminnallinen paketti voi olla Pilke Hyppyrille erittäin oiva tapa kohdata aggressio tunteena ja toivonkin, että luomani paketti innostaisi työntekijöitä ja lapsia keksimään sen oheen omia menetelmiään ja laajentamaan pakettia omannäköisekseen. Lisäksi eräänä suurimpana toiveena on, että kenties tämän kautta joku taho voisi innostua tekemään kaupallisesti pätevän aggressiokasvatuspaketin, sillä sellaiselle olisi varmasti varhaiskasvatusalalla ja kodeissa käyttöä. Kaiken kaikkiaan koen, että jos edes yksi ihminen saa opinnäytetyöni kautta lisää tietoa aihealueesta, olen silloin onnistunut.

7 JOHTOPÄÄTÖKSET JA JATKOTUTKIMUS- SEKÄ KEHITTÄMISAIHEET

Saatettuani tämän projektin loppuun, on katseeni suuntautunut jo eteenpäin. Toivon, että voin tulevaisuudessa esimerkiksi työssäni varhaiskasvatuksen parissa hyödyntää luomaani toiminnallista menetelmää. Lisäksi toivon, että minun olisi mahdollista jossakin vaiheessa jatkaa idean kehittämistä ja laajentamista. Esimerkiksi tunnekortteja olisi mielenkiintoista päästä luomaan enemmänkin ja Ärri-peikon hahmoa haluaisin ehdottomasti päästä kehittämään ja laajentamaan myös muunlaisten tunteiden tulkiksi. Aiheesta on tullut minulle erittäin tärkeä sydämen asia ja toivonkin, että aggressiokasvatus yleistyisi päiväkodeissa toiminnallisten menetelmien avulla.

Toimeksiantajalleni koen tuotoksestani olevan merkittävää hyötyä varsinkin silloin, jos aggressiokasvatus ja tunteiden käsitteleminen yleisellä tasolla otetaan pitkäjänteisesti osaksi päiväkodin arkea. Tunteita ja niiden merkityksiä on todella tärkeää työstää ja pohtia mahdollisimman usein, jotta siitä muodostuu lapselle itselleenkin eräänlainen automaatio. Lisäksi koen, että aikuisen opasvihosta Pilke Hyppyrin työntekijät voivat saada itselleen helposti paljon hyviä vinkkejä aihepiiriä koskien. Ainakin itse varhaiskasvattajana arvostan arjen kiireiden keskellä sitä, jos joku tieto on helposti ja kompaktisti löydettävistä yhdestä paikasta. Se säästää työaikaani esimerkiksi siihen, että voin käyttää toiminnan suunnitteluun varattua aikaa jononkin muuhun, kuin erilaisten tietomäärien läpi kahlaamiseen tarvittavan tiedon löytämiseksi.

Koin myös opinnäytetyötä tehdessäni, että se on laadullisesti sen verran hyvä, että tulevaisuudessa pystyisin hyödyntämään sitä parhaimmillaan jopa työnhaussa. Näin projektin lopuksi, esiteltyäni toiminnalliset menetelmät Pilke Hyppyrin johtajalle, voin todeta, että tämän projektin kautta minulle aukeni syksyille 2020 ovi Pilke päiväkodeille varhaiskasvatuksen opettajaksi. Tämä ylitti kaikki odotukseni, joten henkilökohtaisella tasolla tavoitteet projektin suhteen on täytetty ja ylitetty.

Työllistymisen lisäksi suurin toiveeni projektini ja sen tuotoksen käytön suhteen minulla on se, että se omalta osaltaan madaltaisi varhaiskasvatuksen työntekijöidenkin kynnystä käsitellä lasten aggressioita ja kiukun tunteita yhdessä lasten kanssa. Aihe on vaikea, mutta toivon lapselle sopivaan muotoon tuotetun aggressiokasvatuksellisen ja toiminnallisen tuotokseni mahdollistavan aiheen käsittelyä yhdessä lasten kanssa. Ilman valmista pakettia ja tietopohjaa moni varhaiskasvattaja ei välttämättä muuten rohkenisi tarttua aiheeseen. Siksi koen tämän projektin olleen merkityksellinen, tärkeä ja vastaavan varhaiskasvatuksen tarpeita. Opinnäytetyöni tietopohjan koen myös olevan sellaista, että jokaisen aiheesta kiinnostuneen on sen kautta helppoa perehtyä aihepiiriin syvemminkin.

8 YHTEENVETO

Tämä projekti ja sen myötä syntynyt toiminnallinen tuotos pohjautuvat siihen tietoon, että tunnetaitojen huomioiminen varhaiskasvatuksessa on merkittävässä roolissa ajattellessamme lasten kokonaisvaltaista hyvinvointia ja sen tukemista. Tunteiden tunnistamisen ja säätölemisen harjoittamisen tulisikin esimerkiksi olla luonnollinen osa kaikkea päiväkodin arjen toimintaa, eikä keskittyä ainoastaan niin sanottuihin irrallisiin tunnekasvatuksellisiin tuokioihin. (Ahonen 2017, 53.) Kun kohtaamme ja harjoitteleme kohtaamaan erilaisia tunteita ja niiden vaikutusta sekä näytämme esimerkillämme lapsille, että kaikenlaiset tunteet ovat tärkeitä, voimme osaltamme vaikuttaa ennaltaehkäisevästi myös lasten aggressiivikäyttäytymisen suhteen. (Kerola, Kujanpää & Kallio 2007; Väestöliitto 2020b.)

Kun aikuinen ohjaa lapsille tunnetaitoja, tärkeintä ei näissä tuokioissa ei ole esimerkiksi erityinen asiantuntijuus ja kaiken hallitseminen, vaan lapsen kokonaisvaltainen kohtaaminen, jotta lapsi voi kokea tulleen hyväksytyksi ja huomatuksi. (Jääskinen 2017, 233–234.) On ensiarvoisen tärkeää kohdata lapset ja heidän tarpeensa myös haastavampien tunteiden osalta, jolloin toiminnallinen oppiminen ja sen kautta kokeminen voi auttaa kohtaamaan lapsen ja vahvistamaan hänen osallisuuttaan, sekä lapsen tarvetta tulla huomatuksi. (Jantunen & Haapaniemi 2013, 15.) Vaikka aggressiivisessä ja aggressiivisten tunteiden kohtaamisessa puhutaankin isoista asioista, on kaiken keskiössä tärkeää muistaa kuitenkin se, että kyse on lapsista. Lapsen etu ja hänen parhaansa on tärkeintä muistaa myös käsiteltäessä hänen kanssaan hankalia tunteita ja aggressiivista käyttäytymistä. (Schulman, Nurmi (toim.) 2013, 40-41; Väestöliitto 2020a.)

LÄHTEET

Ahonen, L. 2017. Haastavat kasvatustilanteet – Lämpimän vuorovaikutuksen käsikirja. Jyväskylä: PS-Kustannus.

Ahonen, T-M. 2018. Väkivaltaa ei pidä sietää päiväkodeissakaan. Työ, terveys, tulevaisuus -lehti. [viitattu 19.2.2020.] Saatavissa: <https://www.ttlehti.fi/vakivaltaa-ei-pida-sietaa-paivakodissakaan/>

Airaksinen, T. 2009. Toiminnallinen opinnäytetyö tekstinä. [viitattu 19.2.2020.] Saatavissa: <https://www.slideshare.net/TiinaMarjatta/toiminnallinen-opinnytety-tekstin>

Alfren, M. & Hofsten, K. 2012. Uhmakirja. Helsinki: Tammi.

Ali-Hokka, A. 2020. Puremista, potkimista, lyömistä. Lasten käyttämän väkivalta ja kielenkäyttö on muuttunut yhä rajummaksi päiväkodeissa. YLE. [viitattu 19.2.2020.] Saatavissa: <https://yle.fi/uutiset/3-11170619>

Arene ry. 2020. Ammattikorkeakoulujen opinnäytetöiden eettiset suositukset. [viitattu 4.4.2020.] Saatavissa: <http://www.arene.fi/wp-content/uploads/Raportit/2020/AMMATTI-KORKEAKOULUJEN%20OPINN%C3%84YTET%C3%96IDEN%20EETTISET%20SUOSITUKSET%202020.pdf? t=1578480382>

Aro, T. & Laakso, M-L. (toim.) 2013. Taaperosta taitavaksi toimijaksi. Itsesäätelytaitojen kehitys ja tukeminen. Jyväskylä: Niilo Mäki Instituutti.

BBC. 2016. Unhappy child, Unhealthy adult. 16.2.2016. [viitattu 10.3.2020.] Saatavissa: <https://www.bbc.co.uk/sounds/play/b070dksr>

Birren, F. 2013. Color Psychology and Color Therapy: A Factual Study of the Influence of Color on Human Life. Martino Fine Books.

Cacciatore, R. & Hurme, V. (toim.) 2008. Kiukkukirja. Aggressiokasvattajan käsikirja – vauvasta kouluikään. Helsinki: VL-Markkinointi Oy.

Fontel, T. 2020. Miksi pieni lapsi käyttäytyy väkivaltaisesti? A-studio. 22.1.2020.

Garbus, L. 2018. A Dangerous son. HBO. 24.3.2020.

Goleman, D. 2009. Tunneäly – Lahjakkuuden koko kuva. Keuruu: Otavan kirjapaino Oy.

Greene, R.W. 2006. Tulistuva lapsi – Uusi lähestymistapa helposti tulistuvien ja joustamattomien lasten ymmärtämiseen ja kasvattamiseen. Keuruu: Otavan kirjapaino Oy.

Haapsalo, T. & Kirkkopelto, K. 2013. Molli. Hyvällä mielellä vai pahalla päällä. Tunteet taidoiksi. Helsinki: Premedia.

Hatakka, H., Lahtinen, P., Lappalainen, S., Rinkinen, T. & Viitala, E. 2020. Opinnäytetyön suunnitelma. Lab Ammattikorkeakoulu.

Hiltunen, L. 2020. Metodina kyselytutkimus. Jyväskylän Yliopisto. [viitattu 7.4.2020]. Saatavissa: <http://www.mit.jyu.fi/OPE/kurssit/Graduryhma/PDFt/kyselytutkimus2.pdf>

Houry, D.E. & Mercy, J.A. 2019. Preventing adverse childhood experiences: Leveraging the best available evidence. Atlanta, GA: National Center for Injury Prevention and Control, Centers for Disease Control and Prevention. [viitattu 21.4.2020.] Saatavissa: <https://www.cdc.gov/violenceprevention/pdf/preventingACES-508.pdf>

Hujala, E. & Turja, L. 2011. Varhaiskasvatuksen käsikirja. Jyväskylä: PS-Kustannus.

Häkämies, A. 2005. Tunteet – Portti arvomaailmaamme draamatyöskentelyssä. Teoksessa: Ventola, M.R. & Relund, M. (toim.) Draamaa ja teatteria yhteisössä. Helsingin Ammattikorkeakoulu Stadian julkaisuja. Helsinki: Helsingin Ammattikorkeakoulu Stadia.

Jantunen, T. & Haapaniemi, R. 2013. Iloa kouluun. Avaimia kouluviihtyvyyteen. Jyväskylä: PS-Kustannus.

Jääskinen, A-M. 2017. Mitä sä rageet? Lapsen ja nuoren tunnetaitojen tukeminen. Helsinki: Lasten keskus ja kirjapaja Oy.

Kaltiala-Heino, R. & Nurmi, P. (toim.) 2013. Lapsen ja nuoren viha. Jyväskylä: PS-Kustannus.

Kapman, M., Solantaus, T., Anttila, N., Ojala, T., Santalahti, P. & Yhteispeli työryhmä. 2015. Yhteispeli koulussa – Opas hyvinvoinnin ja vuorovaikutuksen vahvistamiseen. Helsinki: Terveyden- ja hyvinvoinnin laitos. [viitattu 12.4.2020]. Saatavissa: http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/129900/URN_ISBN_978-952-302-586-8.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Kaukonen, H-M. 2015. Päiväkotien piina: Lapset lyövät ja käyvät päälle. Neuropsykologi selvittää miksi. Seura. [viitattu 20.2.2020]. Saatavissa: <https://seura.fi/asiat/tutkivat/paivakotien-piina-lapset-lyovat-ja-kayvat-paalle-neuropsykologi-selittaa-miksi/>

Keltikangas-Järvinen, L. 2010. Sosiaalisuus ja sosiaaliset taidot. Helsinki: WSOY.

Kerola, K., Kujanpää, S & Kallio, A. 2007. Tunteesta tunteeseen – Ihmismielen tarinat kuvin ja sanoin – Harjoituskirja. Opetushallitus. [viitattu 9.3.2020]. Saatavissa:

<https://www.oph.fi/fi/oppimateriaali/tunteesta-tunteeseen-ohjaajan-opas/3-tunnetaitoja-op-pii-harjoittelemalla>

Kokko, K., Pulkkinen, L., Huesmann, L.R., Dubow, E.F. & Bower, P. 2009. Intensity of aggression in childhood as a predictor of different forms of adult aggression: A two-country (Finland and the United States) analysis. Society for research on adolescence.

Koskinen, M. & Riihonen, R. 2020. Kuinka kiukku kesytetään? Lasten aggressiokasvatus. Jyväskylä: PS-Kustannus. [viitattu 25.4.2020]. Saatavissa: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1111/j.1532-7795.2009.00579.x>

Kotimaisten kielten keskus. 2020. Vinkkejä ohjetekstin tekijälle. [viitattu 29.3.2020]. Saatavissa: https://www.kotus.fi/ohjeet/virkakieliohjeita/ohjeita_ohjeiden_tekijoille

Kuusela, A-M. 2019. Rähä ravun kiukkupuuska. Karkkila: Kustannus-Mäkelä Oy.

Kuvajainen, M. & Linner Matikka, J. 2019. ACE-tutkimukset ja traumainformoitu työ. LAMK Pro. [viitattu 10.3.2020]. Saatavissa: <http://www.lamkpub.fi/2019/11/05/ace-tutkimukset-ja-traumainformoitu-tyo/>

Känkänen, P. 2013. Taidelähtöiset menetelmät lastensuojelussa – Kohti tilaa ja kokemuksia. Helsingin Yliopisto. Tutkimus 109:2013. Terveysten- ja hyvinvoinnin laitos. Tampere: Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino Oy. [viitattu 10.3.2020]. Saatavissa: https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/104494/URN_ISBN_978-952-245-911-4.pdf?sequence=1

Lahdenperä, A. 2018. Tunnetaitoja varhaiskasvatukseen. 2018. Opinnäytetyö. Turun Ammattikorkeakoulu. [viitattu 15.4.2020]. Saatavissa: <https://www.theseus.fi/handle/10024/158860>

Lastensuojelun Keskusliitto. 2020. Lapsuudenaikaiset haitalliset kokemukset (ACE) -konferenssi. [viitattu 23.3.2020]. Saatavissa: <https://www.lskl.fi/tapahtumat/lapsuudenaikaiset-haitalliset-kokemukset-ace-konferenssi/>

Lattu, L. 2020. Miksi pieni lapsi käyttäytyy väkivaltaisesti? A-studio. Yle. 22.1.2020.

Long, L. 2015. The price of silence – A mom's perspective on mental illness. New York: Plume.

Lonka, K. 2014. Oivaltava oppiminen. 1. painos. Helsinki: Otava.

Määttä, S., Koivula, M., Huttunen, K., Paananen, M., Närhi, V., Savolainen, H. & Laakso, M-L. 2017. Lasten sosioemotionaalisten taitojen tukeminen varhaiskasvatuksessa. Tilanekartoitus. Raportit ja selvitykset 2017:17. Opetushallitus. [viitattu 10.3.2020].

Saatavissa: https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/lasten_sosioemotionaalisten_taitojen_tukeminen_varhaiskasvatuksessa.pdf

Nuortenmielenterveystalo.fi. 2020. Mielenterveyden vahvistaminen. Tunteet haltuun. [viitattu 9.3.2020]. Saatavissa: https://www.mielenterveystalo.fi/nuoret/tietoa_mielenterveydesta/mielenterveyden_vahvistaminen/Pages/tunteet_haltuun.aspx

Nurmi, J-E., Ahonen, T., Lyytinen, P., Lyytinen, H., Pulkkinen, L. & Ruoppala, I. 2006. Ihmisen psykologinen kehitys. Helsinki: WSOY Oppimateriaalit Oy.

Nurmi, P. (toim.) 2013. Lapsen ja nuoren viha. Juva: PS-Kustannus.

Marjanen, P., Ahonen, J. & Majoinen, L. 2013. Vertaissuhteet ja yhteisöllisyys. Teoksessa: Marjanen, P., Marttila, M. & Varsa, M. (toim.) Pienten piirissä. Yhteisöllisyyden merkitys lapsen hyvinvoinnille. Jyväskylä: PS-Kustannus.

Opetushallitus. 2019. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018. Helsinki: PunaMusta. [viitattu 20.2.2020]. Saatavissa: https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet.pdf

Peltonen, A & Kullberg-Piilola, T. 2005. Tunnetaitoja perheille ja kasvattajille. Helsinki: Lasten Keskus.

Perttula, S. 2018. Luotettavat lähteet. Hyvä opinnäytetyön tietoperusta. Kreodi. Ammattikorkeakoulukirjastojen verkkolehti. [viitattu 20.2.2020]. Saatavissa: <https://www.kreodi.fi/en/26/Artikkelit/487/Luotettavat-l%C3%A4hteet-%E2%80%93-hyv%C3%A4-opinn%C3%A4ytety%C3%B6n-tietoperusta.htm>

Pilke päiväkodit Oy. 2020. Tietoa meistä. [viitattu 20.2.2020]. Saatavissa: <https://www.pilkepaivakodit.fi/tietoa-yrityksesta/>

Pilke liikuntapäiväkotit Hyppyri. 2020. Liikkumisen riemua ja retkeilyä. [viitattu 20.2.2020]. Saatavissa: <https://www.pilkepaivakodit.fi/paivakodit/lahti/pilke-liikuntapaivakoti-hyppyri/Oy>. [viitattu 19.2.2020.] Saatavissa: https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet.pdf

Pulkkinen, L. 2002. Mukavaa yhdessä – Sosiaalinen pääoma ja lapsen sosiaalinen kehitys. Keuruu: PS-Kustannus.

Puustjärvi, A. & Repokari, L. 2017. Lasten käytöshäiriöihin tulee puuttua ajoissa. Lääkäri-lehti 21/2017, 1364-1369. [viitattu 25.4.2020.] Saatavissa: <https://www.laakarilehti.fi/tieteessa/katsausartikkeli/lasten-kaytoshairioihin-tulee-puuttua-ajoissa/?pub-lic=0a34f8bb355a519541d62d6aa8f29986>

- Rantonen, H. 2017. Onnistuneen projektityöskentelyn salaisuus. Helsinki: Solita Oy. [viitattu 20.2.2020]. Saatavissa: <https://www.solita.fi/blogit/onnistuneen-projektityoskentelyn-salaisuus/>
- Riihonen, R. & Suokas, K. 2020. Aada ja kiukkuleijona. Keuruu: Otavan kirjapaino Oy.
- Saaranen-Kauppinen, A & Puusniekka, A. 2006. KvaliMOTV – Menetelmäopetuksen tietovaranto. Verkkojulkaisu. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. [viitattu 24.3.2020] Saatavissa: <https://www.fsd.tuni.fi/menetelmaopetus/>
- Saari, E. 2001. Nukketeatterin taikaa – Nukketeatteri-ilmaisun mahdollisuudet lasten ja nuorten parissa. Helsinki: Timeprint Oy.
- Salonen, K. 2013. Näkökulmia tutkimukselliseen ja toiminnalliseen opinnäytetyöhön. Opas opiskelijoille, opettajille ja TKI-henkilöstölle. Turku: Turun ammattikorkeakoulu. [viitattu 20.2.2020]. Saatavissa: <http://julkaisut.turkuamk.fi/isbn9789522163738.pdf>
- Suomen Mielenterveys ry. 2020. Mitä on resilienssi? [viitattu 21.4.2020]. Saatavissa: <https://mieli.fi/fi/mielenterveys/vaikeat-el%C3%A4m%C3%A4ntilanteet/sairastuminen-voilla-kriisi/mit%C3%A4-resilienssi>
- SurveyMonkey. 2020. Avoimet kysymykset: lisää taustatietoa datan tueksi. [viitattu 7.4.2020] Saatavissa: <https://fi.surveymonkey.com/mp/open-ended-questions-get-more-context-to-enrich-your-data/>
- Särkkä, H. 2015. Syynä päiväkotia vai koti – Mistä lapsen aggressiivinen käytös johtuu? Iltta-Sanomat. [viitattu 9.3.2020] Saatavissa: <https://www.is.fi/perhe/art-2000000895334.html>
- Tiainen, T. & Välimäki, V. 2015. Lukuja liikkuen, tavuja touhuten. Jyväskylä: PS-Kustannus.
- Toikko, T. & Rantanen, T. 2009. Tutkimuksellinen kehittämistoiminta. Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy – Juvenes Print. [viitattu 2.4.2020] Saatavissa: https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/100802/Toikko_Rantanen_Tutkimuksellinen_kehittamistoiminta.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Trötschkes, R. 2012. Värit ovat ikivanha visuaalinen kieli. Yle. [viitattu 29.3.2020] Saatavissa: <https://yle.fi/aihe/artikkeli/2012/12/10/varit-ovat-ikivanha-visuaalinen-kieli>
- Turun Yliopisto. 2020. FinnBrain-tutkimus. Miten ympäristö ja perimä vaikuttavat lapsen kehitykseen? [viitattu 23.3.2020] Saatavissa: <https://sites.utu.fi/finnbrain/>
- Vilka, H. 2007. Tutki ja mittaa – Määrällisen tutkimuksen perusteet. Helsinki: Tammi.

Väestöliitto. 2020a. Aggression portaat. [viitattu 2.4.2020] Saatavissa: https://www.vaestoliitto.fi/vanhemmuus/tietoa_vanhemmille/pienten_lasten_vanhemmat/lapsijaseksuaalisuus/kokonaisvaltainen-seksuaalikasva/aggression-portaat/

Väestöliitto. 2020b. Tunnetaidot. [viitattu 22.4.2020] Saatavissa: https://www.vaestoliitto.fi/vanhemmuus/tietoa_vanhemmille/pienten_lasten_vanhemmat/lapsijaseksuaalisuus/seksuaalikasvatuksen-paakohdat/kehotunnekasvatus/tunnetaidot/

Värikorttien värit. 2020. [viitattu 2.4.2020] Saatavissa: <https://www.color-hex.com/>

Yle. 2020. Miksi lasten väkivalta yleistyy? A-studio. 22.1.2020.

LIITTEET

Liite 1. Kysely Pilke päiväkodeille.

Moikka Pilkkeen väki! 😊

Työstän Sosionomikoulutuksen opinnäytetyötä aiheenani lapsen aggressiivisuuden kohtaaminen varhaiskasvatuksessa toiminnallisten menetelmien avulla. Opinnäytetyöni toiminnallisen menetelmän olen tekemässä Pilke Hyppyrin käyttöön, joten saadakseni teidän työntekijöiden äänen ja näkemyksen kuuluviin koskien lasten fyysistä aggressiivisuutta, toivoisinkin että vastaisitte luomaani kyselyyn mahdollisimman kattavasti. Kaikista näkökulmista on hyötyä opinnäytetyötä tehdessäni ja luodessani toiminnallista menetelmää osana tätä prosessia. Yksittäistä vastausta ei kyselyssä voi yhdistää vastaajaan, joten kyselyyn vastaajan anonymiteetti säilyy koko prosessin ajan.

Kiinnostuin itse aiheesta sen kautta, että hieman yli vuosi sitten työskennellessäni vahaiskasvatuksen parissa, aggressiotilanteessa lapsi pahoinpiteli käteni siihen kuntoon, että tilanteeni vaati muun muassa yli vuoden sairasloman ja käden leikkaamisen. Aihe on ollut enenevässä määrin esillä myös erilaisissa medioissa ja sen kautta itselleni heräsi kollektiivisempikin huoli aiheen tiimoilta. Koen, että asian eteen täytyisi tehdä jotain ja sillä tiellä olen nyt yhtenä pisarana meressä työstäessäni tätä opinnäytetyötäni.

Kiitän jo etukäteen todella paljon kaikista vastauksista, koska tiedän, miten hektistä arki päiväkodeissa on. Ei ole helppoa irrottaa aikaa kiireisistä päivistä, mutta toivon tästä projektista olevan meille kaikille yhteistä hyötyä. 😊

Ystävällisin terveisin:

Sosionomiopiskelija Aini Hartikainen

LAB-ammattikorkeakoulu.

Aini.Hartikainen@student.lab.fi

Kysely lasten aggressiivisuudesta varhaiskasvatuksessa.

1. Oletko kohdannut työssäsi lapsen aggressiivista käytöstä?

Kyllä

En

En osaa sanoa

2. Millaisissa tilanteissa olet kohdannut lapsen aggressiivista käytöstä?

3. Mitä keinoja sinulla on työssäsi puuttua lapsen aggressiiviseen käytökseen?

4. Koetko tarvitsevasi lisää konkreettisia keinoja aggressiotilanteisiin?

Kyllä

En

En osaa sanoa

5. Millaisissa tilanteissa koet, että lapsi turvautuu väkivaltaan päiväkodin arjessa?

6. Mistä lapsen aggressiivinen käytös mielestäsi johtuu?

7. Millaista tukea toivoisit saavasi aggressiotilanteiden mahdolliseen ennaltaehkäisyyn/purkuun?

8. Koetko, että aggressiokasvatusta varten on jo olemassa tarpeeksi toiminnallisia menetelmiä?

Kyllä

Ei

En osaa sanoa

9. Koetko, että tietoa aiheesta on helposti saatavilla?

Kyllä

Ei

En osaa sanoa

10. Oletko joskus joutunut pelkäämään lapsen fyysistä aggressiota?

Kyllä

Ei

En osaa sanoa

11. Oletko koskaan fyysisesti loukkaantunut lapsen aggressiivisuuden takia?

Kyllä

Ei

En osaa sanoa

12. Jos vastasit kysymykseen numero 11 kyllä, koskee tämä seuraava kysymys sinua: Millaisia vammoja olet saanut kyseisenlaisessa tilanteessa?

13. Koetko, että ryhmäkoolla on vaikutusta lapsen aggressiivikäyttäytymiseen?

Kyllä

En

En osaa sanoa

14. Kuinka kauan olet työskennellyt varhaiskasvatuksen parissa?

15. Koetko, että lasten aggressiivinen käytös on lisääntynyt työurasi aikana?

Kyllä

En

En osaa sanoa

16. Jos vastasit kysymykseen numero 15 kyllä, koskee tämä seuraava kysymys sinua: Miten lasten aggressiivinen käytös on mielestäsi lisääntynyt työurasi aikana?

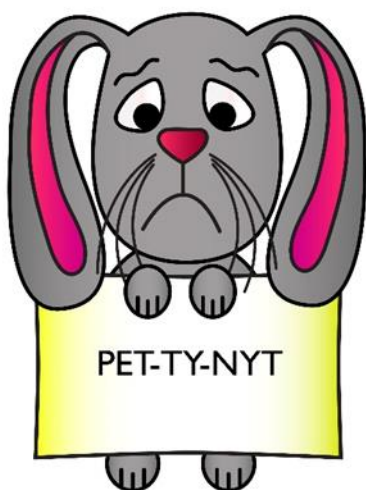
17. Missä menee mielestäsi sallitun ja ei-sallitun aggressiivisen käytöksen raja?

18. Vapaa sana/mietteitä aiheesta.

Lämmin kiitos ajastasi ja vaivastasi! 😊

Liite 2. Tunnekortit.

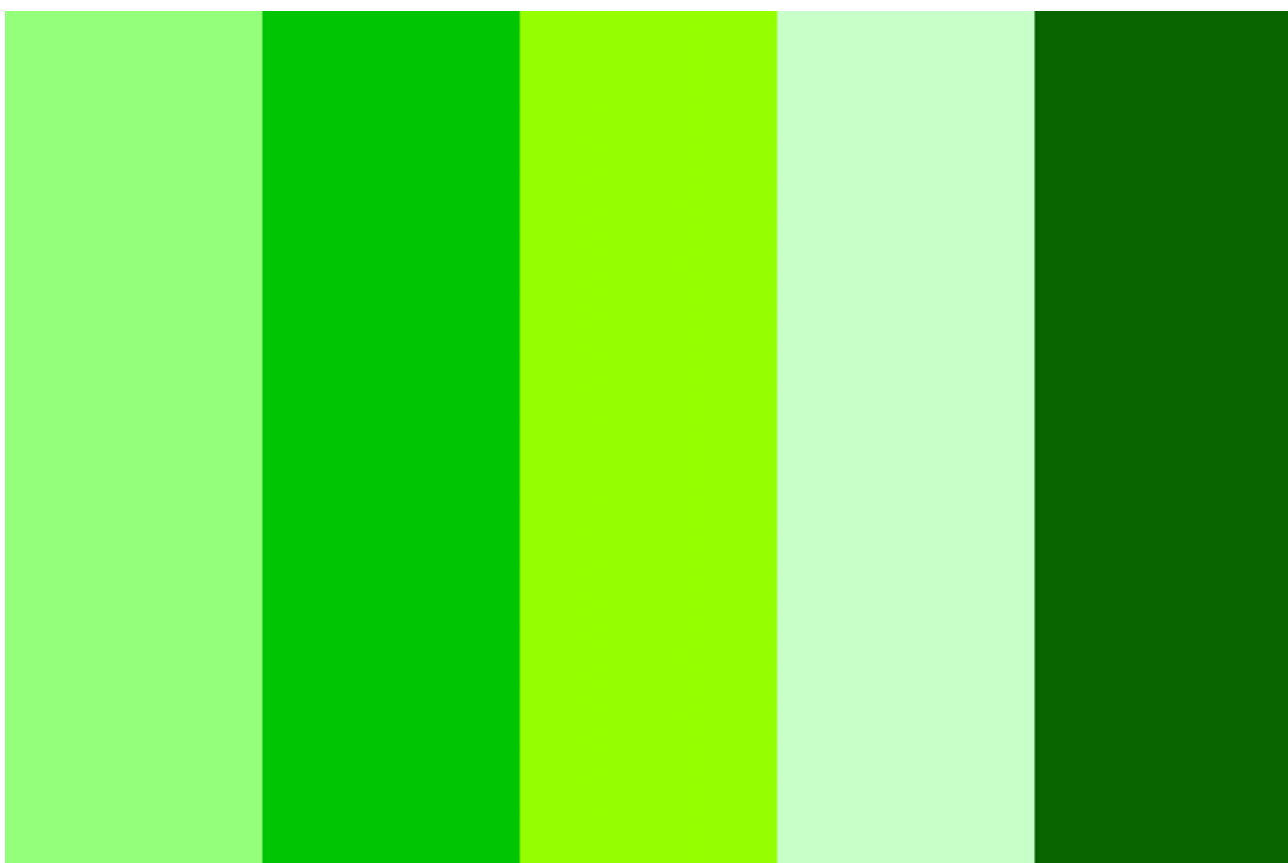
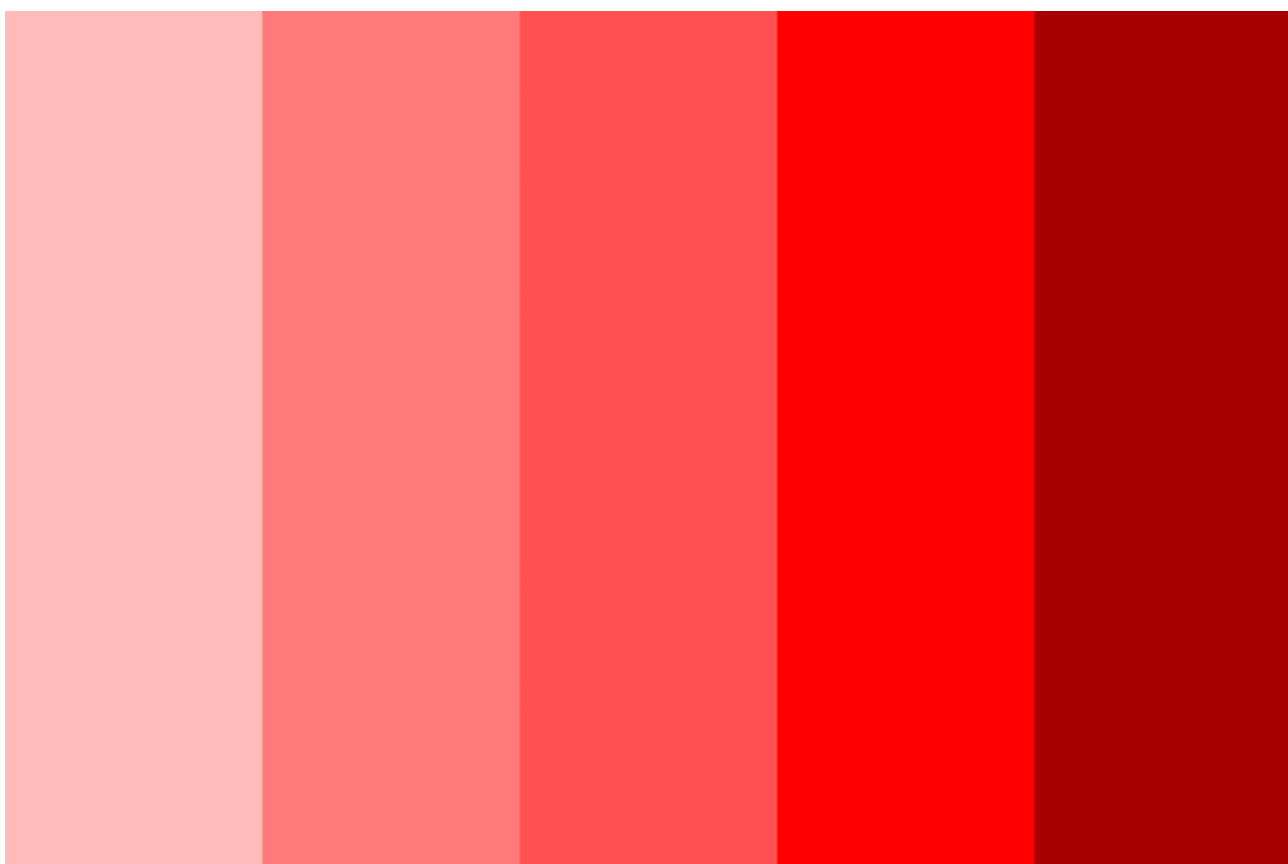

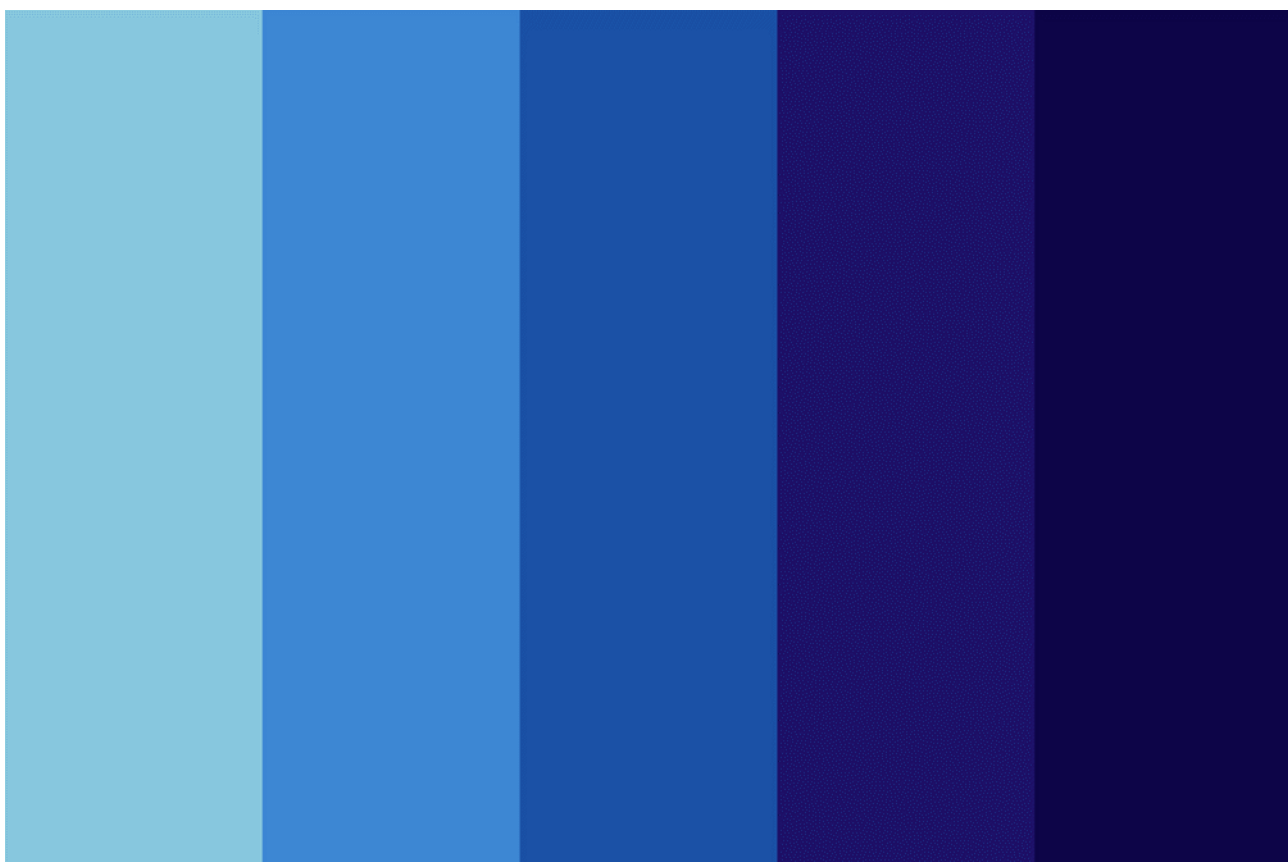

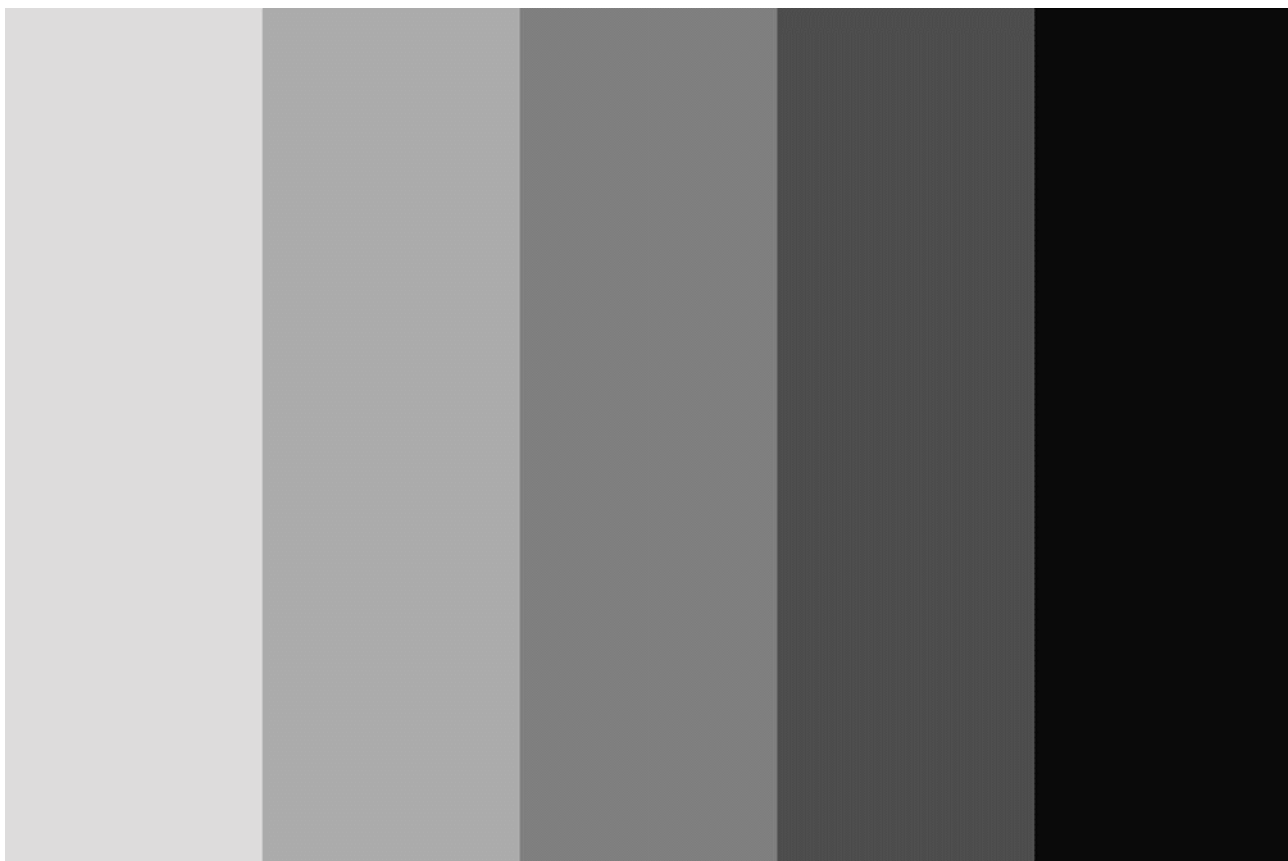
Liite 3. Äri-peikko.

Liite 4. Värikorttien värit.

Liite 5. Aikuisen opas.

ÄRRI-PEIKON ÄKÄPUSSI

-Toiminnallisia menetelmiä aggressiivisen lapsen kohtaamiseen varhaiskasvatuksessa-

Aini Hartikainen 2020

Aikuisen opas

SISÄLLYS

Alkusanat.....	1
Ärri-peikon runo.....	3
Ärrin Äkäpussin sisältö.....	4
Ärrin kiukkukiekko.....	5
Ärrin tunnetuuletusten teatteri.....	7
Tunteet väreinä.....	8
Aikuisen lukuhetkiin.....	9
Aikuisen katseltavaksi.....	12
Lasten kanssa yhdessä.....	13
Tunnekortit.....	14
Tv-ohjelmia.....	15
Vinkkejä.....	16

Ärri-peikon äkäpussi 2020

Tekijä: Aini Hartikainen

Saa kopioida vain opetuskäyttöä varten.

1

Alkusanat:

Jokainen lapsi tarvitsee mahdollisimman monenlaisia tapoja tulla kuulluksi ja nähdyksi, päästäkseen yhteyteen tunteidensa kanssa. (Känkänen 2013, 69.) Valtaosa aggressiivisesti käyttäytyvistä lapsista hyötyy merkittävästi siitä, että heidän tunteitaan tarkkaillaan aikuisen johdolla. (Koskinen & Riihonen 2020, 266.)

Varhaiskasvattajien tärkeä tehtävä onkin auttaa lasta muuttamaan hallitsematon aggressiivisuus hallitummaksi tunteiden ilmaisemiseksi. Tunteiden tunnistamisen ja säätelyn harjoittelun tulisikin olla mahdollisimman luonnollinen osa kaikkea päiväkodin toimintaa. (Ahonen 2017, 53.)

Ohjatessa tunnetaitoja, tärkeintä ei olekaan asiantuntijana toimiminen, vaan lapsen näkeminen ja hyväksyminen. (Jääskinen 2017, 233-234.)

Tämä opas on toteutettu osana sosionomi (AMK) opintojen opinnäytetyötä yhteistyössä Pilke päiväkotiyhteistyön kanssa. Opas sisältää ohjeistuksen Ärri-peikon äkäpussin toiminnallisten menetelmien käyttöön, vinkkejä

2

aggressiivisesti käyttäytyvän lapsen kohtaamiseen, sekä suosituksia aihealueen kirjallisuudesta, ohjelmista ja erilaisista tunnekorteista.

Toivottavasti oppaasta on iloa ja hyötyä varhaiskasvatuksen parissa työskenteleville tunnetaitojen kehittämiseksi ja aggressiokasvatustilanteiden tueksi.

Lahdessa 25.3.2020.

Aini Hartikainen

3

Peikko pieni ärrimurri, kiukkuinen on karvaturri.

*Kaikki häntä suututtaa, kiukku häneen juuttuu
vaan.*

*Miten kiukun poistaa vois, jotta helpompi peikon olla
ois?*

Ärri-peikko huutaa vaan, kiukkuaa ja raivoaa!

Oveen potki peikko kolon,

Purki siihen pahan olon.

Saako peikko tehdä noin?

”Kyllä minä tehdä voin!”

*Huutaa peikko kiukkuaan, polkee jalkaa, milloin
vaan!*

Miten oppis peikko tavat?

Olemaan rikkomatta kamat?

*Pistämään kiukun äkäpussiin ja hyppäämään hyvän
mielen bussiin?*

Auta sinä peikko parkaa; ongelma on syvä,

Miten saataisiin kaikille meille mieli hyvä?

4

Ärrin äkäpussin sisältö:

Ärri-peikon tunnekortit

Ärrin kiukkukiekk

Nukketeatterin hahmot

Värikortit

Aikuisen opas

Ärri-peikko

Harjoitteet sopivat sekä yksilö- että ryhmätyöskentelyyn.

5

Ärrin kiukkukiekkko

Otetaan ensin Ärrin tunnekortit esiin ja keskustellaan niiden avulla tunteista, joita herää, kun oikein suututtaa tai miltä tuntuu, kun kaveri lyö. Jokainen lapsi saa valita korteista sen, joka kuvaa parhaiten sitä miltä tuntuu, kun kaveri lyö ja kertoa miksi valitsi kyseisen kortin. Tämän jälkeen siirrytään tekemään Ärr-peikon kiukkukiekkkoa, jonka aikuinen pohjustaa seuraavalla tarinalla:

Ystävämme Ärr-peikko tarvitsee joskus apua kiukun mittaamiseen, tai muuten Ärr saattaa oikein räjähtää. Välillä Ärrä suututtaa niin kovasti, että hän ei tiedä itsekään mistä se johtuu. Kiukku tuntuu pahalta vatsassa ja silloin Ärrä harmittaa. Kun Ärrä kiukuttaa oikein kovasti, niin silloin Ärr ei osaa olla potkimatta metsän kiviä tai lyömättä jopa hyvää ystäväänsä Pauli Pupua.

Kun Ärr hermostuu liikaa, tulee siitä hänelle itselleenkin oikein paha mieli. Ei hän haluaisi suuttuessaan satuttaa muita, mutta joskus vaan kiukuttaa niin hirvittävän paljon. Ärr-peikko ei silloin mahda itselleen mitään. Kerran äitipeikko keksi hyvän tuuman; rakennetaan Ärrille avuksi kiukkukiekkko. Silloin Ärr voi kertoa kiekon avulla muille, kun meinaa alkaa oikein paljon kiukuttamaan. Tehdään yhdessä Ärrin kanssa kaikille omat kiukkukiekkot, joista voimme näyttää, kun alkaa oikein suututtaa.

TARVIKKEET:

Erivärisiä papereita tai kartonkeja

Haaraniitti

Sakset

Liimaa ja tussit

6

Ohje:

Etsitään sopivan kokoinen pyöreä malli, jonka avulla kaikille leikataan omat pyöreät aihiot kiukkukiekkkoa varten. Isoimmat lapset voivat leikata itse ja pienimpiä ohjaaja auttaa tai leikkaa aihiot valmiiksi ennen toiminnon alkua. Jokainen lapsi saa etsiä kiekkoonsa sellaisia värejä, jotka hänelle merkitsevät nousevan kiukun eri asteita ja vastavuoroisesti taas hyviä ja lempeitä tunteita. Näistä eri väreistä on tarkoitus leikata ja liimata kiukkukiekkoon palaset.

Kun palaset on liimattu, voivat lapset halutessaan kirjoittaa tai piirtää värien oheen myös itse tunnetiloja. Esimerkiksi kiukun punaiseen jne. Tämä ei ole kuitenkaan välttämätöntä. Lopuksi askarrellaan kartongista tai paperista jokaiselle oman näköisensä viisari, joka asetetaan haaraniitin avulla kiekon keskelle.

Kun kiekkot ovat valmiita, testataan niitä lasten kanssa ja neuvotaan heille kiekon käyttö. Jokaisen oma kiekkko voidaan valmistuttua asettaa sellaiseen paikkaan (esimerkiksi oman ryhmän seinälle), mistä sitä on helppo hyödyntää arjen kiukkuhetkien apuna. Kiekon avulla on hyvä opetella huomaamaan ja hyväksymään kaikenlaisia tunteita, niin iloisia kuin kiukkuisempiakin. Kiekon avulla lapset innostetaan huomaamaan omia erilaisia tuntemuksiaan ja havainnoimaan myös ryhmän muiden jäsenten tunteita.

Miksi:

Tunteita mittaamalla lapsi saa paremmin käsityksen siitä, että on olemassa erilaisia tunteita, joiden voimakkuudet vaihtelevat. Hankalienkin tunteiden kanssa on helpompaa oppia olemaan, jos tunteita ja tunteiden voimakkuuksia oppii arvioimaan ja niistä on lupa puhua. Kiekkko auttaa lasta huomaamaan tunnetilojensa muutokset ja sen, että kaikilla muillakin ryhmässä on erilaisia tunteita.

7

Ärrin tunnetuuletusten teatteri:

Ohje:

Asetetaan Ärrin tunnekortit lattialle kuvapuoli alaspäin. Otetaan esiin joko pakettiin kuuluvat paperiset nukketeatterihahmot tai askarrellaan lasten kanssa omia hahmoja täydentämään tarinoita, esimerkiksi miltä näyttäisi iloinen Ärrri? Tässä vaiheessa lapset saavat vuorotellen nostaa lattialta yhden tunnekorteista. Tämän jälkeen valitaan tai arvotaan sopivan kokoinen ryhmä (ohjaaja voi arvioida lasten ikätason mukaan) tekemään pienen esityksen nukeilla, liittyen lattialta nostettuun tunteeseen. Kun pieni esitys on katsottu, voidaan puhua esityksen teemoista ja heränneistä tunteista. Ohjaaja voi esittää apukysymyksiä esimerkiksi: Miksi hahmot tekivät näin? Miksi heistä tuntui tältä?

TARVIKKEET:

Ärrri-peikon tunnekortit

Nukketeatterihahmot

Miksi:

Tarinallisuuden ja esittämisen kautta lasten voi olla helpompi samaistua ja tuntea empatiaa. Vaikea aihe voi olla myös helpompi käsitellä ja omaksua, kun se koetaan lasten omien tarinoiden ja nukketeatterihahmojen kautta. Toisinaan omat vaikeat tunteet voi olla myös helpompi purkaa tarinatyöskentelyn avulla.

8

Tunteet väreinä:

Tämä toiminta sopii erinomaisesti esimerkiksi pienryhmätyöskentelyyn.

Ohje:

Otetaan esiin sekä Ärrri-peikon tunnekortit, että värikortit ja sijoitetaan ne lattialle siten, että tunnekortit ovat kuvapuoli ylöspäin omassa ryhmässään ja värikortit omassa ryhmässään. Tässä vaiheessa ohjaaja laittaa soimaan pieniksi hetkiksi erilaisia musiikkeja, jotka voisivat ilmentää hyvin erilaisia tunnetiloja. Vuorotellen hän antaa jokaisen lapsen valita korteista sen, mikä hänelle ilmentää parhaiten musiikin tuomaa tunnelmaa. Kortin saa valita joko väreistä tai tunnekorteista. Kun kaikki ovat vuorollaan valinneet kortin, valitaan vielä yhdessä ohjaajan avustuksella jokaiseen Ärrin tunnekortin tunteeseen sopiva väri. Mikä väri vastaisi mielestänne parhaiten mitään tunnetta? Tähän ei ole oikeaa vastausta, vaan kaikenlaiset näkemykset ja tulkinnat ovat tärkeitä.

Lisätehtävänä voidaan maalata jostakin laulusta tai tunnekortista syntyvä tunnetila esimerkiksi vesiväreillä. Tällöin ohjaaja voi valita tunnekorteista yhden, jonka tuoman tunnetilan kaikki maalaavat. Vaihtoehtoisesti voidaan myös maalata esimerkiksi miltä tuntuu, kun oikein suututtaa, kun kaverin kanssa tulee riitaa tai kun joku lyö. Mikä väri kuvastaisi tunnetta parhaiten?

Miksi:

Kaikki eivät koe tunteita ja tunnetiloja samalla tavalla ja toisinaan lapsilla voi olla esimerkiksi vaikeuksia lukea ja tunnistaa ilmeitä. Tällöin värien ja musiikin tuominen mukaan tunneharjoitukseen voi auttaa heitä tunteiden tunnistamisessa. Vaikeiden tunteiden ja tunnetilojen käsitteleminen taiteen avulla voi olla myös lapselle erittäin terapeutista.

Aikuisen lukuhetkiin:

- Aistimusten aallokossa – Sensorisen integraation häiriö ja terapia. A. Jean Ayres. 2018. PS-Kustannus.
- Haastavat kasvatustilanteet – Lämpimän vuorovaikutuksen käsikirja. Liisa Ahonen. 2017. PS-Kustannus.
- Kiukkukirja. Aggressiokasvattajan käsikirja – vauvasta kouluikäiseen. Raisa Cacciatore. 2008. Priimuspaino Oy.
- Kuinka kiukku kesytetään? - Lasten aggressiokasvatus. Riikka Riihonen & Minna Koskinen. 2020. PS-Kustannus.
- Lapsen ja nuoren viha. Päivi Nurmi (toim.) 2013. PS-Kustannus.
- Mitä sä rageet? – Lapsen ja nuoren tunnetaitojen tukeminen. Anne-Mari Jääskinen 2018. Lasten Keskus.
- Positiivinen pedagogiikka varhaiskasvatuksessa – Toteuta käytännössä. Eliisa Leskisenoja. 2019. PS-Kustannus.
- Ryhmä liikkeelle! – Toiminnallisia harjoituksia ryhmän kehittämiseksi. Jukka Kataja, Timo Jaakkola, Jarmo Liukkonen. 2016. PS-Kustannus.
- Ryhmä toimimaan! – Vinkkejä tutustumiseen, oppimiseen ja yhteistyöhön. Eija Leskinen. 2016. PS-Kustannus.
- Sisu, taito, itsetunto - Portaat itkupotkuraivareista aggression hallintaan. Raisa Cacciatore & Erja Korteniemi-Poikela. 2019. Minerva Kustannus.
- Sosiaalisuus ja sosiaaliset taidot. Liisa Keltikangas-Järvinen. 2010. WSOY.
- Tarinat tunteiden tulkkina – Toiminnallisia ideoita satujen ja draaman maailmasta. Riika Kotka. 2011. PS-Kustannus.
- Tulistuva lapsi – Uusi lähestymistapa helposti turhautuvien ja joustamattomien lasten ymmärtämiseen ja kasvattamiseen. Ross W.Greene. 2006. Otavan kirjapaino Oy.
- Tunnehetket – Ilman tunteitasi et olisi sinä. Cristina Núñez Pereira – Rafael R. Valcárcel. 2018. PS-Kustannus.

11

- Tunnehetket – Tehtäviä tunnetaito-kasvatukseen. Cristina Núñez Pereira – Rafael R. Valcárcel. 2018. PS-Kustannus.
- Tunnetaidot opetustyössä – Opas haastaviin tilanteisiin. Anuliisa Lahtinen & Jarkko Rantanen. 2019. PS-Kustannus.
- Tunteet ja käyttäytyminen hallintaan – Tunnetaitojen opettaminen aggression portaat opetusohjelman avulla. Opettajan käsikirja. Jaana Hintikka. 2018. JK-Kustannus ja koulutus.
- Tunteet ja käyttäytyminen hallintaan varhaiskasvatuksessa – Tunnetaitojen opettaminen aggression portaat -opetusohjelman avulla. Jaana Kiviluote. 2019. JK-Kustannus ja koulutus.
- Uhmakirja Malin Alfven & Kristina Hosten. 2012. Tammi.

12**Aikuisen katseltavaksi:**

- A Dangerous Son. 2018. Liz Garbus. HBO Documentary films/ Moxie Firecracker film.
- A-Studio. 2020. Miksi lasten väkivalta yleistyy päiväkodeissa. Yle.
- A-Studio. 2020. Miksi lapsi käyttäytyy väkivaltaisesti. Yle.

**NYT
SUUTUTTAA!**

13**Lasten kanssa yhdessä:**

- Aada ja kiukkuleijona. 2020. Riikka Riihonen & Kaisla Suokas. Kumma.
- Aarresankarit ja avaruusseikkailu – Harjoitellaan yhdessä toimimista. Sanna Leena Saarinen. 2018. PS-Kustannus.
- Fanni ja ihmeellinen tunnelämpömittari. Julia Pöyhönen & Heidi Livingston. 2019. Kumma
- Fanni ja suuri tunnemöykky – Tunteiden tunnistamisen ja nimeämisen harjoittelu. Julia Pöyhönen & Heidi Livingston. 2019. Kumma.
- Mollin, Hyvällä mielellä vai pahalla päällä – tunteet taidoiksi. Tiina Haap-salo & Katri Kirkkopelto. 2013. Lasten Keskus.
- Mullin mallin molli - Puuhaa pahan tuulen puuskiin. Katri Kirkkopelto. 2017. Lasten Keskus.
- Pikkuli sanoo ei! Metsämarja Aittokoski. 2018. Kustannus-Mäkelä Oy.
- Ympyräiset - Räyhä ravun kiukkupuuska. Anne-Maria Kuusela. 2017. Kustannus-Mäkelä Oy.

14**Tunnekortit:**

- Aistiseikkailu-kortit. Sanna-Leena Saarinen. 2016. PS-kustannus.
- Fannin tunnetaitokortit. Julia Pöyhönen & Heidi Livingston. 2020. Kumma.
- Jukka Hukka -tunnekortit. 2018. PS-Kustannus.
- Pikkulin tunnekortit. 2019. Aittokoski Experience Oy.
- Ympyräiset-tunnekortit & -muistipeli. 2020. Rounders Entertainment Oy.

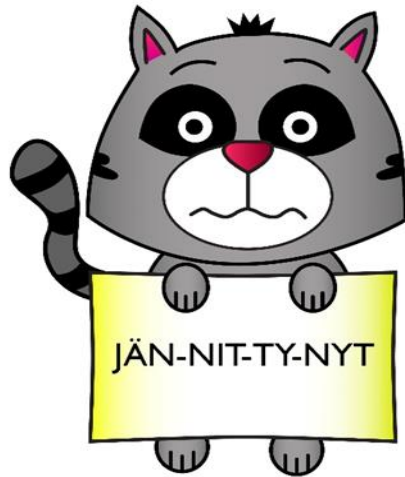
Tulossa:

- Pomenia – Tunneseikkailukortit. Petronella Grahn & Heli Mäkelä. 2020. Kumma.

15

TV-ohjelmia:

- Reima Räiske. Karhutuotanto. Yle.
- Kikattava Kakkiainen. Anttu Harlin & Joonas Utti. Giggiebug Entertainment Oy. Yle
- Pikkuli. Metsämarja Aittokoski & Antti Aittokoski. Sun In Eye Productions/Tomavista Studios. Yle.

16

VINKKI!

Arvioi lapsen tunteiden tunnistamisen taitoja näiden avulla:

Kuinka monta tunnetta lapsi osaa nimetä?

Tunnistaako lapsi perustunteet: ilon, surun, pelon, vihan?

Osaako lapsi pyydettyä ilmeillä perustunteen?

Tunnistaako lapsi, miltä perustunteet näyttävät toisten kasvoilla?

Tunnistaako lapsi itsestään tai toisista, kun jokin tunne on herännyt?

(Koskinen & Riihonen. 2020, 65.)

VINKKI!

Keskustele lapsen kanssa:

Minkä nimisiä tunteita tiedät?

Mikä tunne tuntuu mukavimmalta? Mikä kurjimmalta?

Missä tilanteissa mitäkin tunteita voi kokea?

Missä kohtaa kehossa perustunteet ilo, suru, pelko ja viha tuntuvat?

Mistä huomaa, että on iloinen, surullinen, peloissaan tai vihainen?

(Koskinen & Riihonen. 2020, 67.)

19

20

VINKKI!

Kehollisia keinoja lapsen auttamiseksi:

Voimakas ilmeily tai käsien puristaminen nyrkkiin.

Paikallaan hyppiminen.

Muovaileminen.

Lankojen, lehtien tms. leikkaaminen silpuksi.

Korttelin ympäri juokseminen.

Kantapäiltä varpaille keinuminen.

Herne pussin heittäminen sovittuun kohtaan, esim. seinään.

LÄHTEET:

Koskinen, M. & Riihonen, R. 2020. Kuinka kiukku kesytetään? Lasten aggressiokasvatus. Jyväskylä. PS-Kustannus.

Känkänen, P. 2013. Taidelähtöiset menetelmät lastensuojelussa – Kohti tiilaa ja kokemuksia. Helsingin Yliopisto. Tutkimus 109:2013. Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos. Tampere. Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino Oy.

Ahonen, T-M. 2018. Väkivaltaa ei pidä sietää päiväkodeissakaan. Työ, terveys, tulevaisuus -lehti.

Jääskinen, A-M. 2017. Mitä sä rageet? Lapsen ja nuoren tunnetaitojen tukeminen. Helsinki. Lasten keskus ja kirjapaja Oy.

TUNTEILLA ON VÄLIÄ!